

Cenab-ı Hakk'ı Nasıl Tanımalıyız?

Cenab-ı Hakk'ın zatını, isim ve sıfatlarını Kur'an-ı Kerim'in beyan ettiği veçhile bilenler, O Zât-ı Akdes'i nihayetsiz cemal ve kemal sahibi olarak tanırlar.

O'nu ulûhiyetinin şanına yakışmayan her türlü batıl fikirlerden, hayallerden, vehimlerden tenzih ederler. Mutlak kemalin ancak ve ancak Allah u Teâlâ'nın zat ve sıfatlarına mahsus olduğunu bilir, bütün mahlûkata takılan izzet ve kemallerin O'nun nihayetsiz kemalinin cilveleri olduğunu idrak ederler. Zat-ı Akdes'in;

"Misilsiz... ve Vâcibü'l-Vücut ve maddeden mücerred... ve mekândan münezze... ve tecezzisi ve inkısamı her cihetle muhal... ve tegayyür ve tebeddülü mümteni... ve ihtiyaç ve aczi imkân haricinde bir Zât-ı Akdes"

olduğunu bilirler. İmanları taklitten, tahkike yükselir, İnsî ve cinnî şeytanların ifsatlarına ve nefislerinin desiselerine kapılmaz, tereddüd ve şüphelere düşmezler.

Cenab-ı Hakk'ı Kur'an'ın bildirdiği ve Hz. Peygamber (sav.)'in ders verdiği gibi tanıyan, bütün enfüsî ve afakî delilleri okuyan, İlahi isimlerin kâinattaki tecellilerini tefekkür eden bir mümin, O'nu bütün kemal sıfatlarla muttasıf, vücudu vacip, kudreti nihayetsiz, ilmi muhît, iradesi mutlak olarak bilir. Mahlûkatın ise vücudunun hadis, acizliğinin nihayetsiz, ilminin nakıs, iradesinin cüzi olduğunu anlar.

Marifetullah; Cenab-ı Hakk'ı, Kur'an-ı Kerim'in bildirdiği ve Peygamber Efendimiz (sav.)'in ders verdiği gibi tanımdır. **Allah'ı bilmek ise, evvelâ, varlığını ve birliğini bilmekle mümkündür.** Allah'ı bilmek dinin temelidir ve bütün ahkâm-ı diniye ona bina edilir. Bu da ancak afakî ve enfüsî deliller ile Allah'ı şek ve şüphesiz, yakinen, gözle görür gibi bilip inanmaktır.

“Bütün ulûm-u hakikiyenin esası ve nuru ve ruhu marifetullahtır.”[\[1\]](#)

Marifetullah akıl ve kalbin nurudur. Ona vasıl olmanın yolu ise ilim, irfan ve tefekkürdür. Marifetullah bitmez tükenmez manevi bir hazinedir. Marifetullah öyle büyük bir kuvvet ve nurdur ki, her türlü müşkülât ve meşakkat onun ile izale olur. İnsanı manen terakki ettirip Allah'a dost eden ancak ubudiyet ve marifettir.

Marifetullah bir barika-i saadettir ki, girdiği gönülleri nura gark eder. O bir nesim-i necattır ki, estiği gönülleri bahara çevirir. Bir güneştir ki, tulu ettiği ruhları ve kalpleri ziyasıyla ışıklandırır.

İlahi hakikatlere vukufiyetle ve kâinatta tecelli eden esma ve sıfat-ı ilahiyeyi afakî ve enfüsî delilleri daima tefekkür etmekle marifet sahasında terakki ve teali eden bir kul, Halık'ını o nispette tanır. O'nu bildikçe ubudiyet, tazim, zikir ve tefekküre daha ziyade mazhar olur ve onlardan zevk alır.

İlimlerin en eşrefi ve en alası ve en kıymetlisi marifetullahtır. O halde, şeref ve izzet arayan bir insan, marifetullahtaki hissesinin ziyade olması için azami gayret etmelidir. İnsan Cenab-ı Hakk'ın yanındaki kıymeti bu sahadaki terakkisi ileler.

Bir kişi, marifette ne kadar terakki eder ve Allah'ı ne kadar tanır, o nisbette O'na muhabbeti artar. Zaten insanın yaratılış gayesi de Allah'ı tanıyıp O'na iman edip kurbiyyet kesbederek muhabbet ve ibadet etmektir. Bediüzzaman Hazretleri bu hakikati şu veciz sözleriyle ifade eder:

“Kat’iyyen bil ki: Hilkatın en yüksek gayesi ve fitratın en yüce neticesi iman-ı billahtır. Ve insanîyetin en ulvi mertebesi ve beşerîyetin en büyük makamı, iman-ı billah içindeki marifetullahtır. Cin ve insanın en parlak saadeti ve en tatlı nimeti, o marifetullah içindeki 'muhabbetullah'[2] dır.

İnsanın yaratılış gayesi; iman-ı billah, marifetullah, muhabbetullah ve ibadettir.

“Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”[3]

ayeti bu hakikati ifade etmektedir. Hâkîm-i Ezelî, sonsuz kudreti, mutlak iradesi nihayetsiz hikmeti ile şu kâinatı ince ve derin manaları ihtiva eden bir kitap hükmünde yarattı. İnsanı da o kitabın kelimelerini, satırlarını, sahifelerini okuyabilecek bir kabiliyette halk etti. Onu akıl, kalp ve ruh cihetiyle inkişaf ettirdi, cüz-i irade bağışladı. Kâinat bir kitap, insan ise onun mütalâacısı, kâinat bir mescid, insan sacit, kâinat bir misafirhane, insan ise Rabb-i Rahîm'in nazlı ve nazdar bir misafiridir. Zira kâinatta olan her şey onun istifadesine göre terbiye edilmiş, bütün mahlûkatta tasarruf etmeğe salahiyetli kılınmıştır. Güneş ve aydan, nehirlerle ve çaylara, havadaki buluttan yer altındaki madenlere kadar, her şey onun hizmetine

verildiği gibi, her bir hayvan ve nebat da onun yardımına koşmakta, ona hizmet etmektedir. Bütün bunları düşünmek marifettir.

Evet kâmil bir mümin için en yüksek mertebe, marifet ve muhabetullahdır.

Marifet olmadan muhabbet olamaz. Kalbi marifet ve muhabbet ile dolan bir insanın derecesi pek yüksektir.

Marifetullah öyle bir nurdur ki, hangi arif-i billahın kalbinde tecelli ederse, o kalp nazargâh-ı İlahi olur. Zevk-i iman, feyz-i irfan, şevk-i şuhud ve sırr-ı esma bu sayede inkişaf eder. Bârigâh-ı Bâri'ye yani Cenab-ı Hakk'ın kapısına bu yoldan gidilir. Lütuf ve ihsan kapıları bu yolun kara sevdalısı olan ariflere açılır.

Koca zemin yüzünde yazılan ve her bahar sahifesinde teşhir edilen san'at-ı İlâhiyyeyi ve binlerce mucizeli ve hikmetli eserleri, onlarda parlayan tevhid sikkelerini ve hârikalarını okuyan bir insan, her bir mevcudatta Cenabı Hakk'ın varlığına, birliğine, kudretine ve eşsiz şefkat ve merhametine deliller ve işaretler bulunduğunu idrak eder ve böylece mârifetullahın nihayetsiz ufuklarında kanat açıp gezebilir.

Cenab-ı Hakk'ı böyle bir itikatla tanıyan bir marifet sahibi, her şeyde olduğu gibi bir yumurtada ve bir çiçekte de O'nun mührünü okur, onlarda **“Ve hüve alâ külli şeyin kâdir.”** cümlesinin yazılı olduğunu görür. Yani **“Her şeye kadir olamayan bu yumurtayı ve bu çiçeği yaratamaz.”** der ve bu sayede sarsılmaz bir imana sahip olur.

Her şeyde İlahi isimlerin tecellilerini gören bir arif, dehşet verici gök gürültüsünde Cenab-ı Hakk'ın celal ve azametini, bülbüllerin ahenkli ve sürurlu nağmelerinde de O'nun cemal ve rahmetini müşahade eder. Böylece saadet anahtarı olan imanı kuvvetlenir ve maddî ve manevî terakkiyatın anahtarı olan marifeti ziyadeleşir.

Evet, ibret alan akıl sahipleri için, bu kâinat, kudret ve azamet-i ilahiyyeyi ilan eden antika ve harika sanat eserlerinin birer teşhircâhı, fuarıdır, sergisidir. Marifet ve tefekkür erbabı için bir seyrangâh ve bir temaşagâhtır. Ezeli bir aşkın cezbesiyle kendinden geçen bir insan, semada nurlar saçan yıldızların birinden diğerine fikren seyahat eder ve oralarda şevk ile dolaşır. Nazarına açılan esrarengiz marifet hazineleri, kalbinde inkişaf eden aşk-ı ilahinin cezbeleri durmadan onu marifet âleminde seyran ettirir.

Evet, marifet sahibi bir insan, Allah'ın kâinattaki saltanat-ı rububiyetini, yani bütün eşyayı en mükemmel şekilde terbiye ettiğini düşünür ve bütün hayatını O'na itaat ve ibadetle geçirir.

Kâinatın gizli sırlarını okuyan ve kendini bilen insan, Cenab-ı Hakk'ı tanır ve bilir. Bu marifet ile kalbine ilahi bir aşk hakim olur ve namütenahi tefekkür alemleri fikrine açılır. Gerek semavat ve arzdeki güzellikleri, gerek hayvanatın insanların imdadına koşmalarındaki rahmet-i ilahiyenin tecellilerini seyreder. Kâinatın güzel ahengini,

aşikâr görünen muhteşem nizamını ve hayatın sırr-ı hakikatini hakkıyla anlamayan tabiatperest bir insan ise, kâinata sathi bir nazarla bakar ve onu tabiata isnat eder. Ondaki sırları anlayamaz, ne kendini ne de kâinat kitabını okumadan geçip gider. Hem dünyada hem de ahirette azap içinde yaşar.

İnsan, sadece mücerred akılla Cenab-ı Hakk'ın varlığını bilse dahi, O Zât-ı Akdes'in kudsi sıfatlarını ve esmasını, bu kâinatın yaratılış hikmetini, insanların vazifelerini bilemez. Bunun içindir ki, Cenab-ı Hak kitaplar ve suhuflar indirmiş ve yüz yirmi dört bin peygamber göndermiştir. Zira bu hakikatler, ancak vahyin ziyasıyla görülebilir ve peygamberlerin tebliği ile bilinebilir. İnsan, bütün kemalat ve faziletlere ancak vahyin ziyası altına girmekle mazhar olabilir, kâinattaki garip sanatları, acip nakışları, hakimane tezyinatı ancak onların ziyasıyla tefekkür edebilir.

Evet, insan, şu dünyada, şiddetli ve dehşetli dalgalara maruz kalan bir sefine gibidir. Onu o müthiş dalgaların tehlikesinden kurtarıp, sahil-i selamete çıkaracak kaptanlar da peygamber ve mürşitlerdir. Bütün çiçeklerin açması, ağaçların meyve vermesi, bitkilerin neşv ü nema bulması için dört temel unsur olan havaya, suya, toprağa ve güneşe nasıl ihtiyaç varsa, kalp ve gönüllerin nurlanması ve akılların irşadı için de hidayet güneşi olan peygamberlere ve onun izinden giden mürşit ve mücedditlere de o derece ihtiyaç vardır.

“Hayat-ı içtimaiye-i beşeriye semasının güneşleri, yıldızları, ayları hükmünde olan enbiya ve evliya,..”[\[4\]](#) lardır.

İnsanlığın yaratılışından bu yana, fitri olan inanma hissini tatmin etmek isteyen insanlardan bir kısmı kendileri gibi bir mahlûk olan güneşe, ateşe, nehre, yıldızlara ve sığıra tapmışlardır. Hıristiyanlar ise Allah'ın varlığına inanmakla beraber, Papazı Allah'ın yeryüzündeki vekili olarak görüp, onun günahları bağışlayacağına inanmış, bir kısım Hıristiyanlar Hz. İsa'yı hâşâ, Allah'ın oğlu olarak görmüş, bir kısmı da ona ulûhiyet sıfatı vererek dalalete düşmüşlerdir. Yahudiler de Hz. Üzeyir'e, “*Allah'ın oğlu.*” diyerek sapıtmışlardır. Allah'a inanmak böyle mi olur? Böyle bir iman nasıl makbul olabilir? Demek ki, onlar Allah'ı bilemediler, tanıyamadılar. **“İnkâr etmemek başkadır, iman etmek bütün bütün başkadır.”** Allah'a Kur'anı Kerim'in bildirdiği ve Peygamber Efendimiz (sav.)'in ders verdiği gibi inanmak ve öyle itikat etmek lazımdır ki, makbul ve kâmil bir iman olsun. Muhyiddin-i Arabî Hazretleri de “*Allah'ı bilmek, O'nun varlığını bilmenin gayrisidir.*” ifadesiyle bu hakikati vurgulamaktadır.

Bediüzzaman Hazretleri de şöyle buyurur:

“Allah'ı bilmek, bütün kâinata ihata eden rububiyetine ve zerrelere yıldızlara kadar cüz'î ve küllî he rşey onun kabza-i tasarrufunda ve kudret ve iradesiyle olduğuna kat'î iman etmek ve

mülkünde hiçbir şeriki olmadığına ve 'Lâ ilahe illallah' kelime-i kudsiyesine, hakikatlarına iman etmek, kalben tasdik etmekle olur. Yoksa 'Bir Allah var.' deyip, bütün mülkünü esbaba ve tabiata taksim etmek ve onlara isnad etmek, hâşâ hadsiz şerikleri hükmünde esbabı merci' tanımak ve her şeyin yanında hazır irade ve ilmîni bilmemek ve şiddetli emirlerini tanımamak ve sıfatlarını ve gönderdiği elçilerini, peygamberlerini bilmemek, elbette hiçbir cihette Allah'a iman hakikatı onda yoktur. Belki küfr-ü mutlaktaki manevî cehennemün dünyevî tazibinden kendini bir derece teselliye almak için o sözleri söyler."

"Evet inkâr etmemek başkadır, iman etmek bütün bütün başkadır."

"Evet kâinatta hiçbir zîşuur, kâinatın bütün eczası kadar şahidleri bulunan Hâlık-ı Zülcelal'i inkâr edemez. Etse, bütün kâinat onu tekzib edeceği için susar, lâkayd kalır. Fakat ona iman etmek: Kur'an-ı Azîmüşşan'ın ders verdiği gibi, o Hâlık'ı sıfatları ile, isimleri ile umum kâinatın şهادetine istinaden kalben tasdik etmek ve elçileriyle gönderdiği emirleri tanımak; ve günah ve emre muhalefet ettiği vakit, kalben tövbe ve nedamet etmek iledir. Yoksa, büyük günahları serbest işleyip istiğfar etmemek ve aldırmamak, o imandan hissesi olmadığına delildir."[\[5\]](#)

Cenab-ı Hakk'ın iki büyük kitabı vardır. Biri kelâm sıfatından gelen Kur'an-ı Kerim, diğeri ise irade ve kudret sıfatından gelen şu kitab-ı kâinattır. Bu iki kitap birbirini şerh ve izah etmektedir.

Hz. Peygamber (sav.) kâinat kitabının **"Ayet-el Kürsîsidir."** Kur'an'daki Ayet-el Kürsi baştan sona kadar Allah'ı tanıttığı gibi, kâinatın ayet-el kürsîsi olan Hz. Peygamber de hayatı boyunca Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla bütün insanlara Allah'ı tanıtmış, kâinat kitabının ve ondaki hadisatın nasıl okunacağını öğretmiştir."

"...anlaşılmaz bir kitab, muallimsiz olsa; manasız bir kâğıttan ibaret kalır."[\[6\]](#)

Beşeriyet zulüm ve dalalet çukurundan ancak Hz. Peygamber (sav.)'in getirdiği hidayet nuruyla ve O'nun say ve gayretiyle kurtulabildi. Putperestliği, batıl itikatları ve hurafeleri kökünden söküp atan O oldu. İnsanlık âlemine Cenâb-ı Hakk'ı hakkıyla O (sav.) tanıttı, kalplere ve gönüllere sevdirdi. Dünyevî ve uhrevî saadet kapılarını O açtı. İnsanlık âlemini ilim, marifet, adalet ve fazilet ışıklarıyla O ziyalandırdı; onları

sürur ve saadete sevk edecek bir şeriat vücuda getirdi. Bu sayede birçok muazzam medeniyetler kuruldu. Az bir zaman içinde, getirdiği prensiplerle, insanların hem kalplerinde, hem ruhlarında, hem de toplum hayatlarında harikulade bir inkılâp yaptı. Her türlü zulmü izale edip adaleti tesis etti. İnsanlar arasında düşmanlık ve nefrete bedel muhabbet ve kardeşliği yerleştirmeye muvaffak oldu. Âlemin yaratılışındaki sırları çözdü.

Akıl ve marifette en ileri, Cenab-ı Hakk'ı tanımada en mükemmel bir bahr-i kemalat, esma-i ilahiyenin en mükemmel aynası ve saltanat-ı ilahiyenin en büyük dellalı, ilahî esrarın membaı ve iki âlemin güneşi olan Hz. Peygamber (sav.) bütün mahlûkatı okuyup yeryüzündeki mektebini bitirdikten sonra, Miraç vasıtasıyla ferşten arşa yükseldi, yedi kat semayı geçerek Sidretü'l-Münteha ve Kâbe Kavseyn'e, yani imkân ve vücup arası olan ilahî visalin en mahrem bucağına erişti, cenneti ve cehennemi gördü, sonsuz sırlara vâkıf oldu, oradaki harika eserleri ve nice âlemleri okudu ve zamandan ve mekândan münezzehtir olan Cenab-ı Hakk'ı Miraç'tan baş gözü ile gördü ve o ulvi makamda, Allah'ın azameti karşısında aciziyetini ifade eden, yerleri ve yedi kat semayı çınlatan, bütün semavat ehlini, melekleri ve ruhanileri lebbeyk dedirten şöyle muhteşem ve ulvi bir ezan okudu:

“Subhâneke maarefnake hakka marifetike ya Maruf. / Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Ben seni tam bir marifetle bilemedim.”

Allah'ı hakkıyla bilen kendisidir. Sonra, başta Peygamber Efendimiz (sav.) olmak üzere diğer peygamberler, mürşitler, mücedditler ve âlimlerdir. Bizim gibi ami insanlar da Kur'an, sünnet ve mürşitler sayesinde gücümüzün yettiği kadar Cenab-ı Hakk'ı asarından tanımaya gayret ediyoruz. Zira Cenab-ı Hakk'ın zat, sıfat ve mahiyetini anlama hususunda akl-ı beşer aciz kalır. O'nun azamet ve büyüklüğü, sonsuz kudreti ancak eserlerinden okunabilir. İbn Abbas'ın (r.a) naklettiğine göre, bazı insanların Allah'ın zatını düşünmek istemeleri üzerine Hz. Peygamber (sav.):

“Allah'ın yarattıkları hakkında düşünün. Allah'ın zatını düşünmeyin. Allah'ın zatı hakkında düşünmeye güç yetiremezsiniz.”[\[7\]](#) buyurdu.

İnsan, son derece intizamlı ve muhteşem olan bu kâinatı ibretle mütalaa ederek; ilim, irade ve kudret sahibi bir yaratıcısı olduğunu akıl gözüyle görür.

“Basar masnuatı görüp de basiret Sâniî görmezse çok garib ve pek çirkin düşer.”[\[8\]](#)

hakikatini anlar.

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde Cenab-ı Hakk'ın zatı, sıfat ve esması bildirilmektedir. Cenâb-ı Hak, birçok ayet-i kerimesinde kendisini kullarına Esmâ-i Hüsna'sı ile tanıttirmektedir. Tâ ki müminler O Zât-ı Zülcelâl'i bu isimlerle tanısınlar ve O'nun dergâhına bu kudsi esma ile iltica etsinler, şeytanların desise ve vesveselerinden ve ehl-i dalâletin iğfal ve ifsadatından masun kalsınlar.

Esmâ-i Hüsna ile niyazda bulunmak duaların kabulüne vesiledir. Nitekim bir ayette mealen şöyle buyrulur:

“Oysa en güzel isimler Allah’ındır. Bundan dolayı Allah’a onlarla dua edin.”[\[9\]](#)

Bir mümin, dualarını Cenab'ı Hakk'ın güzelve kutsî isimleri ile süslemeli, onlarla niyazda bulunmalıdır. Cenab-ı Hakk'ın birçok mukaddes ismi vardır ki, bunlardan doksan dokuzu Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte beyan olunmuştur.

Burada Cenab-ı Hakk'ın bazı isimlerini izah etmeğe çalışacağız.

Cenab-ı Hak, İhlâs Suresi'nde kendisini kullarına şöyle bildirmektedir:

"De ki O Allah'dır, bir tektir. (O) Allah'tır, Samed'dir. Tevlid etmediği gibi, tevellüd de etmemiştir. Hiçbir şey O'nun dengi (ve benzeri) değildir."

Bu sure Cenab-ı Hakk'ın varlığının, birliğinin, eşi ve dengi olmadığını en güzel, en cami, en veciz, en harika bir ifadesi olup, tevhidi bütün mertebeleriyle ispat etmekte ve şirkin bütün nevilerini kesip atmaktadır. Bu surenin her bir ayeti bir burak gibi insanın ruhunu, kalbini ve aklını marifet miracına isal etmektedir.

“De ki: O Allah'tır, Ehad'dir.” ayetteki **Allah** lâfzı Cenab-ı Hakk'ın zatını, **Ehad** ise, O'nun birliğini ifade etmektedir. **Ehad**; *"Yegâne birdir", "Şeriksiz birdir", "Gayrisi hep mahlûk, mâadası hep mümkün olan birdir."* Allah öyle Ehad'dir ki, zatı bir olduğu gibi, kudsi mahiyeti hiçbir mahiyete benzemez, mekândan, zamandan, cisimden ve cisme ait bütün hususiyetlerden münezzehtir. Cenab-ı Hakk'ı "Ehad" olarak bilen bir insan, O'nun zatının tasavvur, tevehhüm ve tahayyül edilen her şeyden münezzehe ve müberra olduğuna itikat eder.

Allah birdir; O'nun şeriki, naziri, zıddı ve benzeri yoktur, maddeden mücerredir. Bu kâinat O'nun mülküdür. Vücudu vacib ve bütün kemâl sıfatlarla muttasıf, hiçbir yardımcıya muhtaç olmayan, umum mevcudatı en mükemmel şekilde yaratan, onları sonsuz kolaylıkla idare eden, tedbirlerini gören Zât-ı Ehad ve Samed'in elbette hiçbir cihetle şeriki, nazîri, dengi ve benzeri yoktur, olamaz. O'nun bütün sıfatları ezeldir, mutlaktır, nihayetsizdir.

Allah Ehad'dir, O'nun zatında şeriki olmadığı gibi, fiil ve icraatında, tasarruf ve tedbirinde, terbiye ve idaresinde de şeriki yoktur. "Hiçbir şey hiçbir şeye, hiçbir fiil hiçbir fiile mâni"[\[10\]](#) değildir. Allah Vahid'dir, birdir. O'nun sıfatları bütün mahlûkatı kuşatmıştır. Cenab-ı Hakk'ın fiilleri sonsuzdur. Onun deryalardaki, bağlardaki tasarrufu ve fiili başka, asumanda ve yıldızlardaki tasarrufu ve fiili daha başkadır. İnsanları terbiye eden fiili farklı olduğu gibi, hayvanları terbiye eden fiilleri de farklıdır. Bir insanın gözünü görecek şekilde terbiye eden fiili ayrı olduğu gibi, onun kulağını işitecek bir şekilde terbiye eden fiili de ayrıdır. O naziri, misli, zıddı ve benzeri olmayan muinsiz bir Ehad'dir.

Allah Samed'dir. Yâni, hiçbir şeye muhtaç değildir, her şeyden müstağnidir, her şeyin kendisine muhtaç olduğu bir müstağni-i alel-ıtlaktır. Bütün istek ve arzulara cevap veren, bütün ihtiyaçları gideren yegâne merci O'dur. Her mahlûkun doğrudan doğruya muhtaç olduğu, zevalden münezzehe, ihtiyaçtan müberra, kusurdan mukaddes bir Zât-ı Akdes'tir. Mahlûkatı yaratması hâşâ- ihtiyacından değil, sırf lütuf ve keremindedir. Her varlığın, her ihtiyacını gören O'dur. Her mahlûk, vücuda gelmesinde, hayatının devamında ve bütün hallerinde her an O'na muhtaçtır. Allah hiçbir mekânda olmadığı halde, kudretiyle, ilmiyle, iradesiyle ve diğer sıfatlarıyla her yerde ve her mahlûkun yanında hazır ve nazırdır.

Ehad ve Samed olan Allah u Teâlâ, tenasülden yani evlat sahibi olmaktan, doğmaktan ve doğurmaktan ve tecezziden yani bölünmekten ve parçalanmaktan münezzehtir. Ehad ve Samed olan Allah tecezzi etmez, O'ndan ne bir cüz, ne bir cevher, ne bir madde kopup ayrılmaz, çıkmaz.

Allah Kayyûm'dur; hakiki varlık O'dur. O, zatında kaimdir.

"Bizatihi kâimdir, dâimdir. Bakidir. Bütün eşya O'nunla kaimdir, devam eder... ve vücutta kalır, beka bulur. Eğer kâinattan bir dakikacık olsun, o nisbet-i kayyumiyet kesilse, kâinat mahvolur."[\[11\]](#)

Bütün mevcudat Cenab-ı Hakk'ın kayyumiyetiyle ayakta durmaktadır, yani O'nunla kaimdir. Atom sistemlerinden galaksilere, zerrelere güneş sistemine kadar her şeyin kıyamı, devamı ve bekası Kayyûm ismine istinad etmektedir. İnsan da Kayyûm isminin bir cilvesine mazhar olan ruh ile ayakta durmaktadır. Kâinat bir cihetle

insanla kaimdir. Zira insan âlemin en münevver meyvesidir. Allah u Azîmüştân bütün eşyayı sırr-ı kayyûmiyetle ayakta tutmakta, beka ve kıyam vermektedir. Sırr-ı Kayyûmiyet'e nisbeten az-çok, cüz-küll birdir. Atom sistemi ile güneş sistemi arasında hiçbir fark yoktur.

Allah ezeldir, evveldir; hâşâ, hadis değildir, yani sonradan olmamıştır. O'nun olmadığı bir zaman tasavvur edilemez. Her şeyden önce O vardı. Bütün mahlûklar Ezeli olan Allah'ın yaratmasıyla yokluktan varlık sahasına çıkmışlardır.

Allah, Âhir'dir, yani Ebedi'dir. Evvel olan elbette ebedî olacaktır. Cenab-ı Hak, Zâhir'dir. Kâinattaki bütün mahlûkat O'nu varlığının açık delidir. Allah u Teâlâ'nın varlığı her şeyden daha aşikârdır. Yaratılan her mahlûkta O'nun sıfat-ı mukaddesi ve esma-i ilahiyesi tecelli etmektedir. Cenab-ı Hak Teâlâ Hazretleri Maruftur, O'nu bilmeyen hiç bir mahlûk yoktur. İnsanlar, cinler, melekler gibi diğer bütün mahlûkat da Onu tanırlar ve tesbih ederler.

Allah Bâtın'dır, yani Cenab-ı Hakk'ın kutsî mahiyeti bilinmez. Allah'ı hakkı ile ancak kendisi bilir. Cenab-ı Hakk'ın varlığı malum, mahiyeti ise, meçhuldür. Hiçbir aklın O'nun hakikat ve mahiyetini ihata etmeye asla muktedir olamaması cihetiyle de mahiyeti meçhuldür. Yani mahiyeti beşerin idrakine sığmaz. Çünkü: *"Hakikat-ı mutlaka, mukayyed enzar ile ihata edilmez."* Eşyanın mahiyetini de ancak Allah (c.c) bilir. Çünkü mevcudatın ustası ve yaratıcısı odur.

İnsan, kendi ruhunun, aklının hatta en basit bir bitki hayatının dahi mahiyetini tam olarak bilememektedir.

Allah sermedi, Bâki, Kadîm ve Vacibü'l-Vücuttur. Yani varlığı zatındandır, ezeldir, ebedîdir, olması vacip, olmaması muhaldir. Bütün mahlûkat gibi bizim vücudumuz ise, "mümkün-ül vücuttur" yani, olup olmaması müsavidir. Bir zamanlar yoktuk, O'nun lütfüyle var olduk, yarın ise bu dünyadan ahiret âlemine göçeceğiz. Daire-i ilminden daire-i kudrete geldik. Daire-i kudretten yine daire-i ilmine geçeceğiz. Biz ezeli değiliz, ama Allah'ın Bâki ismine mazhariyetle ebediyiz. Bizim vücudumuz Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarının, cemal ve kemalinin bir aynasıdır. Bir nehrin yüzündeki kabarcıkların sürekli olarak değişmesi gibi, biz de her an değişmekteyiz. Bir zamanlar dedelerimiz ve babalarımız Allah u Teâlâ Hazretlerinin isimlerinin aynası idiler, şimdi ise onların bedeline o ayinedarlık vazifesini bizler yapıyoruz. Bu hal kıyamete kadar böyle devam edecektir.

Allah Kadir'dir.

"Şüphe yok ki Allah her şeye kadirdir."[\[12\]](#)

ayeti Cenab-ı Hakk'ın kudretinin, ezeli, sonsuz ve nihayetsiz olduğunu ifade

etmektedir.

"Yani: O Vâhid'dir, Ehad'dir, her şey'e kadirdir. Hiçbir şey ona ağır gelmez. Bir baharı halletmek bir çiçek kadar ona kolaydır. Cennet'i halk etmek, bir bahar kadar ona rahattır. Her günde, her senede, her asırda, yeniden yeniye icad ettiği hadsiz masnuatı, nihayetsiz kudretine nihayetsiz lisanlarla şehadet ederler."[\[13\]](#)

Cenab-ı Hak öyle kadirdir ki, hiçbir şey o kudreti aciz edemez ve kayd altına alamaz. O kudretin tasarrufunda büyük-küçük, az-çok, cüz-küll müsavidir. Bir zerreyi kolayca yaratıp tanzim ettiği gibi, bütün zerrelere de aynı anda, aynı kolaylıkla yaratıp onlarda tasarruf eder. Küre-i Arz'ı güneşin etrafında nihayetsiz kolaylıkla döndürdüğü gibi, bütün sema sistemlerini de aynı kolaylıkla teshir eder. Güneş için ışık verme fiilinde bir katre ile deryanın yahut bir çiçekle yıldızın farkı olmadığı gibi, Kudret-i İlâhiye'ye nispeten de az-çok, cüz-küll farkı yoktur; zerrelere ile yıldızlar müsavidir.

"Evet, bir Zât ki, O'na yıldızların icadı zerrelere kadar kolay gele... ve en büyük şey en küçük şey gibi kudretine musahhar ola... Hiçbir şey hiçbir şeye, hiçbir fiil, hiçbir fiile mani olmaya... ve hadsiz efrad, bir ferd gibi nazarında hazır ola... ve bütün sesleri birden işite... ve umumun hadsiz hacetini birden yapabile... ve kâinatın mevcudatındaki bütün intizam ve mizanların şehadetiyle hiçbir şey, hiçbir hal, dâire-i meşiet ve irâdesinden hariç olmaya... ve hiçbir mekânda olmadığı halde, her bir yerde ve her bir mekânda kudretiyle, ilmiyle hazır ola... ve herşey O'ndan nihayet derecede uzak olduğu halde, O ise herşeye nihayet derecede yakın olabilen bir Zât-ı Hayy-ı Kayyûm-u Zülcelâl'in elbette hiçbir cihetle misli, naziri, şeriki, veziri, zıddı, niddi olamaz; ve olması muhaldir."[\[14\]](#)

Cenab-ı Hakk'ın kudretinin yetmeyeceği hiçbir şey tasavvur edilemez. Sonsuz bir kudret O Vâcibü'l Vücutun zatının lâzımıdır. O'nun kudretini aciz bırakacak hiçbir güç tevehhüm edilemez. Çünkü O'nun kudreti zatidir. Acz, kudretine tedahül edemez. Malumdur ki, "Bir şey zatî olsa onun zıddı ona arız olamaz."

"Meselâ güneşin ziyası bir derece zatî olduğundan,[\[15\]](#) ona karanlık nüfuz edemez. Fakat avizenin ışığı arızî olduğundan, yani, başka yerden geldiğinden sönme ona arız olabilir. Ve yine altın ve elmasın parlaklığı zatî olduğundan solma ve kararına onlara arız olamaz. Cilalanmış bir eşyanın parlaklığı ise arızî olduğundan dökülmeye ve solmaya mahkûmdur.

Cenab-ı Hakk'ın kudreti zatî, nihayetsiz ve mutlaktır. Ne kadar âlemler yaratırsa yaratsın O'na bir acizlik, noksanlık arız olamaz. Hikmeti iktiza etse, her an nihayetsiz kâinatlar yaratabilir. Yarattığı şeyler yine de mahduttur, sınırlıdır, mahkûmdur, kudret-i ilahîye ise namütenahidir.

"Vâcibü'l-Vücut'un hem vâcib, hem zâtı olan kudretine karşı mevcudatın hem hadis, hem arızî vücudları, hem mümkinatın, hem kararsız, hem kuvvetsiz sübûtları, elbette nihayet derecede kolay ve hafif gelir. Vâcibü'l-Vücut, maddeden mücerred, bütün mahiyata muhalif, misli, misâli, mesili olmayan bir Zât-ı Zülcelâl'in o Kudret-i Ezeliye'sine nisbeten bütün kâinatın idaresi ve terbiyesi bir bahar, belki bir ağaç kadar kolaydır." [16]

Cenab-ı Hak, vehimlerin tasavvurundan ve zihinlerin takdirinden, yani akıl ve fikrin ihatasından münezzehtir. Cenab-ı Hak, suret ve cisim olarak vasıflandırılmaz ve şekil olarak hayal edilemez. İnsanın kalbi, zihni, akli ve hayalî mahlûk olduklarından, onlara gelen her şey de mahlûktur. Bu bakımdan, Cenab-ı Hak, zatında, sıfatlarında, fiillerinde mahlûkata benzemez. Zira Hâlık'ın hakikati başka, mahlûkatın mahiyeti başkadır. Hiçbir eserin, ustasına benzemediği bilinen bir gerçektir. Meselâ, bir saat ne zatı, ne mahiyeti, ne sıfat ve fiilleri itibariyle ustasına benzemez. Bunların her ikisi de mahlûk cinsinden oldukları halde, aralarında bu kadar büyük bir mahiyet farklılığı vardır. O halde, bütün varlıkların Hâlık'ı olan Cenâb-ı Hakk'ın kudsî mahiyeti elbette ki, O'nun yarattığı hiç bir mahlûkun mahiyetine benzemez. Zira Cenab-ı Hak, maddeden münezzehtir, zaman ve mekânla kayıtlı olmayan bütün sıfatları sonsuz ve mutlak olan ezeli ve ebedî bir Zât-ı Akdestir. Mahlûkatın sıfatları ise kendileri gibi mahlûktur, hadistir, sınırlıdır.

Akla, zihne, hayale gelen her şey mahlûk olduğuna göre, onlara ulûhiyet isnad etmek apaçık şirktir. Evet, Allah'ın zat, sıfat ve mahiyetini anlama hususunda akli-beşer aciz kalır. Nitekim Hz. Ebubekir (ra.): "Allah'ı bilmede aczini bilmek, Allah'ı bilmektir." buyurmaktadır.

Allah Âlim'dir. Gizli aşikâr, olmuş olacak her şeyi bilir.

"O her şeyi bilir bir Âlim'dir." [17]

"Şüphesiz göklerin ve yerin gaybını Allah bilir. Allah, ne yapıyorsanız hakkıyla görücüdür." [18]

O öyle bir Âlim'dir ki, ilmi ezelden ebede her şeyi kuşatmıştır, eşyanın mahiyetini hakkıyla bilir. Yarattığı ve henüz yaratılmayan her mevcut, semavat ve arz, mazi ve

müstakbel O'nun huzurunda ve ilminde hazırdır. Şu nihayeti olmayan uçsuz bucaksız kâinat, O'nun azamet ve ilmi yanında bir zerre ve bir çiçek kadardır. O'nun ilmi, zatının hassasıdır, sonradan tekâmül etmiş değildir. Ezelde ne idiye, şimdi de odur. Ezelden ebede, yaratılmış ve yaratılacak bütün eşyanın plân ve programları, mahiyet ve hakikatleri, suret ve sîretleri O'nun ilminde mevcuttur. Bütün mevcudat, mazi, hâl ve istikbâl, evvel, ahir, zahir, bâtın, gizli, açık her şey, her an daire-i nazar ve şühûdündadır. Bütün kabarcıklarda, damlalarda, aynalarda tecelli eden ışık huzmeleri, güneşin ziyasının cilveleri olduğu gibi, bütün insanların, meleklerin ve cinlerin ilimleri de Cenab-ı Hakk'ın ilim sıfatının birer reşhası, birer cilvesi, birer tecellisidir. O'nun ilmi nihayetsizdir, muhittir, ezelden ebede kadar her şey her an O'nun huzur ve murakabesinde.

Bediüzzaman Hazretleri şöyle buyurur:

"Bütün mevcudatta görünen bütün hikmetler; o ilme işaret eder. Çünkü: İnâyetkârâne, lûtuflkârâne iş gören; elbette bilir ve bilerek yapar. Hem her biri birer mizan içindeki bütün intizamlı mevcudat ve her biri birer intizam içindeki bütün mîzanlı ve ölçülü hey'at, yine o ilm-i muhite işaret eder. Çünkü: İntizam ile iş görmek, ilim ile olur. Hem bütün inayetler, tezyinatlar o ilme işaret eder. Ölçü ile tartı ile san'atkârâne yapan; elbette kuvvetli bir ilme istinaden yapar. Hem bütün mevcudatta görünen muntazam miktarlar, hikmet ve maslahata göre biçilmiş şekiller, bir kazanın düsturiyle ve kaderin pergâriyle tanzim edilmiş gibi meyve-dar vaziyetler ve hey'etler, bir ilm-i muhiti gösteriyor."[\[19\]](#)

Allah Mürid'dir. Mutlak irade sahibidir. O'nun iradesine ve dilemesine hiçbir illet yoktur. Her şeyin mülk ve melekûtu, O'nun kabza-i tasarrufundadır. Bütün hareket ve sükûn O'nun iradesiyledir.

Her şeyden müstağni ve hiçbir şeye muhtaç olamayan Cenab-ı Hak isim ve sıfatlarını tecelli ettirmek için bu kâinatı ve içindeki bütün mahlûkatı yaratmayı irade buyurdu ve şu uçsuz bucaksız kâinatı hiç yoktan altı günde yarattı. Cenab-ı Hak, yerleri, gökleri, dağları, bağları, deryaları, sayısız yıldızları, güneşleri nizama ve intizama koydu, sonsuz kudretiyle değirmeni döndürmeğe başladı. Bu değirmen milyarlar seneden beri eşsiz bir nizam ve ince bir intizam içerisinde dönmekte, mahsulünü ve semerelerini vermekte, cennete ve cehenneme göndermektedir

"Madem beniâdem kâinatın semeresidir. Nasılki, bir harmanda başaklar döğülür; tasfiye neticesinde semereler istibka ve iddihar edilir. Binaenaleyh haşir meydanı da bir harmandır. Kâinatın başak ve semeresi olan benî Âdemi intizar etmektedir."[\[20\]](#)

“Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim.” buyuran Zat-ı Akdes bu muhteşem âlemin temel taşlarını zamansız ve maddesiz olarak hiçten yarattı; yokluk karanlıklarından vücut sahasına çıkardı. Sonra bu kâinatı hayat sahiplerinin istifadelerine en müsait bir şekilde inşa etti. Onu, tabakalara, menzillere, sistemlere ayırdı. Yeryüzünü denizleri ve ırmakları ile dağları ve bağları ile bitkileri ve hayvanları ile insanların istifadelerine en elverişli bir surette tanzim etti. Sonra, azamet ve kibriyâsına, celâl ve cemaline, nihayetsiz ilmine ve mutlak iradesine ayine olan bu kâinat ağacından acip ve garip sanatları temaşa ve tefekkür edecek bir istidatta, hadsiz ihsanlarına karşı şükürle mukabele edebilecek bir kabiliyette ve ulûhiyetinin azametine karşı ubudiyet ile mukabele edebilecek bir mahiyette olan insanı yarattı.

“Her cemal ve kemal sahibi kendi cemal ve kemalini görmek ve göstermek ister.”

Bütün güzelliklerin ve kemalatın menbaı olan Cenab-ı Hak kendi cemal ve kemalini müşahede etmek için, en cami ve en mükemmel ayna olarak ilk defa Hz. Peygamber’in (sav.) nurunu yarattı. O’nun (sav.) nurundan da kalem, cennet, arş, kürsi, levh-i mahfuz, cinler, melekler ve hâsılı bütün mahlûkat yaratıldı. Cenab-ı Hak’ın kâinatı ve içindeki bütün mahlûkatı yaratması onlara ihtiyacından dolayı değil, şefkat ve muhabbetindedir.

Bütün cemadat, nebatat ve hayvanattaki teşahhus, imtiyaz ve özellikler Cenab-ı Hak’ın mutlak irade sahibi olduğunun açık bir delili ve katî bir şahididir. Hz. Âdem’den (as.) bu güne kadar yaratılmış ve kıyamete kadar da yaratılacak her insana, her canlıya diğerlerinden farklı, değişik, ayrı, farikalı ve mümtaz bir sima takılması, karakterlerinin hatta parmak izlerinin birbirinden farklı olması Cenab-ı Hak’ın ilminin ve iradesinin sonsuz olduğunun açık bir delilidir. Bediüzzaman Hazretleri bu hakikati şöyle ifade eder:

İ'lem Eyyühel-Aziz! Senin yüzün, vechin o kadar küçüklüğü ile beraber geçmiş ve gelecek bütün insanların adedince kendisini onlardan ayıran ve tarif eden nişan ve alâmetleri hâvi olduğu gibi, yüzünü teşkil eden esas ve erkânında da bütün insanlar ittifaktadır. Bütün insanlarda biri tevafuk, diğeri tehalüf olmak üzere iki cihet vardır. Tehalüf ciheti Sâniin muhtar olduğuna, tevafuk ciheti ise Sâniin Vâhid-i Ehad olduğuna delalet ederler. Bu iki cihetin bir Kasid'in kasdıyla, bir Muhtar'in ihtiyarıyla, bir Mürîd'in iradesi ile bir Alîm'in ilmiyle olmadığını tevehhüm etmek, muhalâtın en acibidir. Fesübhanallah! Yüzün o küçük sahifesinde nasıl gayr-ı mütenahî nişanlar derç edilmiştir ki, göz ile okunur da nazar ile yani akıl ile görünmez.”[\[21\]](#)

Evet, bütün insanların yüz şekillerinin bir olması onların Rablerinin bir olduğuna, seslerinin, simalarının ve parlak izlerinin ayrı olması da Cenab-ı Hakk'ın Mürid olduğuna delildir.

"Yine göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin farklı oluşu da O'nun ayetlerindedir. Şüphesiz ki bunda bilenler için nice ibretler vardır." [22]

ayeti bunu açıkça ifade etmektedir.

Allah Basir'dir, Semi'dir.

"Muhakkak ki, Allah Semi'dir." [23]

Görme sıfatına mazhar olan bütün mahlûkatın, görmeleri ve işitmeleri, Cenab-ı Hakk'ın mutlak ve muhit olan görme ve işitme sıfatlarının cüz'î bir tecellisi, zayıf bir gölgesidir. Bütün hayat sahipleri görmelerinde ve işitmelerinde O'na muhtaçtırlar. Cenab-ı Hakk'ın işitmesi ve görmesi mahlûkatın işitmesine, görmesine benzemekten münezzehtir.

Bediüzzaman Hazretleri şöyle buyurur:

"Gözü veren Zat, hem gözü görür, hem ince bir mânâ olan gözün gördüğünü görür, sonra verir." [24]

Cenab-ı Hak, her şeyi her yönüyle ve en ince detayına kadar görür. Zira onların Halık'ı Allah'tır. O'nun görme sıfatından hiçbir şey hariç kalmaz. İnsana gözü veren, elbette o göze lazım görüntü âlemini de görür ve ona göre yaratır.

Bediüzzaman Hazretleri başka bir eserinde de şöyle buyurur

"Dua eden adam, duası ile gösteriyor ki: Bütün kâinata hükmeden birisi var ki; en küçük işlerime ittila'ı var ve bilir, en uzak maksatlarımı yapabilir, benim her halimi görür, sesimi işitir. Öyle ise; bütün mevcudatın bütün seslerini işitiyor ki, benim sesimi de işitiyor. Bütün o şeyleri o yapıyor ki, en küçük işlerimi de ondan bekliyorum, ondan istiyorum." [25]

Allah Adil'dir, Mutlak adalet sahibidir. Bütün icraatları hak ve adalet üzerinedir.

Her hak sahibinin hakkını veren ve zalimleri cezalandırandır.

Adalet, düzenli ve dengeli davranma ve herkesin hakkını verme demektir.

Adalet; ifrat ve tefritten uzak olarak istikamet üzere bulunmaktır.

Adalet; insaf ve hakkaniyettir; âlemin nizamı ve ahengidir.

“Allah, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor.”[\[26\]](#)

ayeti, adaletin önemini ifade eder. Rahman Suresindeki şu ayetler de nizam ve intizamın önemini ifade etmektedir.

“Güneş de ay da bir hesap iledir. Bitkiler ve ağaçlar secde etmektedirler. Göğü yükseltti ve mizanı koydu. Sakın tartıda taşkınlık etmeyin. Tartıyı adaletle yapın, terazide eksiklik yapmayın.”[\[27\]](#)

Evet, Cenab-ı Hak, bu kâinatı ve içindeki mevcudatı pek bedi ve garip bir tarzda yaratmış, onlara pek mükemmel bir ahenk ve nizam vermiştir. Dünya yaratıldığından beri şu gecenin ve gündüzün kısalığı ve uzunluğu aynıdır. Bütün kâinat disiplin altında, nizam ve intizam içerisinde ve mahkûmdur, Hâkim yani hükmeden ise Allah'tır. Cenab-ı Hak, her mahlûkun hakkını noksansız olarak ihsan etmiş, her hayat sahibine, ruhuna uygun bir ceset giydirmiştir. Meselâ, koyunun ruhuna göre bir ceset, aslanın ruhuna göre de başka bir ceset vermiştir. Bütün bunlar adaletin başka bir tecellisidir.

Yine güneşin büyüklüğü, dünyaya olan uzaklığı, dünyanın sürati nizam ve intizamın ve adaletin başka bir tecellisidir.

Bediüzzaman Hazretleri bu hakikati şöyle ifade eder:

“İşte gel, Güneş ile muhtelif on iki seyyarenin muvazenelerine bak. Acaba bu muvazene, Güneş gibi, Adl ve Kadîr olan Zât-ı Zülcelal'i göstermiyor mu? Ve bilhassa seyyarattan olan gemimiz yani Küre-i Arz, bir senede yir midört bin senelik bir dairede gezer, seyahat eder. Ve o hârika sür'atiyle beraber zeminin yüzünde dizilmiş, istif edilmiş eşyayı dağıtmıyor,

sarsmıyor, fezaya fırlatmıyor. Eğer sür'ati bir parça tezyid veya tenkis edilseydi, sekenesini havaya fırlatıp fezada dağıtacaktı. Ve bir dakika, belki bir saniye müvazenesini bozsa, dünyamızı bozacak; belki başkasıyla çarpışacak, bir kıyameti koparacak. Ve bilhassa zeminin yüzünde nebatî ve hayvanî dört yüz bin taifenin tevellüdat ve vefiyatça ve iaşe ve yaşayışça rahîmane müvazeneleri; ziya güneşi gösterdiği gibi, bir tek Zât-ı Adl ü Rahîm'i gösteriyor. Ve bilhassa o hadsiz milletlerin hadsiz efradından bir tek ferdin âzası, cihazatı, duyguları o derece hassas bir mizanla birbiriyle münasebetdar ve müvazenettedir ki; o tenasüb, o müvazene, bedahet derecesinde bir Sâni'-i Adl ü Hakîm'i gösteriyor.”[28]

Zalimlerin yapmış oldukları zulümler, mazlumların maruz kaldığı eza ve cefalar, Cenab-ı Hakk'ın Âdil isminin tecellisini ister. Rahman, Rahîm ve Hâkim isimleri cenneti istediği gibi, Kahhar, Cebbar ve Adil isimleri de cehennem vücutunu ister. Zira birçok isim dünyada tam tecelli etmiyor. Onun için bir Mahkeme-i Kübra ve sonsuz bir âlem lazımdır ki, Cenab-ı Hakk'ın bütün isimleri orada kemaliyle tecelli etsin. Eğer mücazat ve mükâfatın mahalli olan ahiret olmasaydı insan ile hayvan, mümin ile kâfir, iyi ile kötü, hayır ile şer, hak ile batıl aynı seviyede kalırdı. Demek ki, dünyanın ve insanın ehemmiyeti ancak ahiretin vücudu ile tahakkuk eder. İmtihanın bir gereği olarak, bu misafirhanede iman-küfür, hayır- şer, güzel- çirkin, kâr- zarar gibi şeyler beraber bulunurlar.

Allah Cemil'dir, yani güzeldir. Kâinattaki bütün güzellikler Cemil isminin birer cilvesi, tecellisi ve aynasıdır.

Cenab-ı Hak güzel olduğu için aynaları da güzeldir. Evet, asuman güzeldir, asumanı süsleyen yıldızlar ve güneşler güzeldir, felekteki melekler güzeldir, dağlar ve onlardan fışkıran sular da güzeldir. Çimenlerle bezenmiş ovalar, lalelerle, menekşelerle, çeşit çeşit allı, yeşilli çiçeklerle süslenmiş yaylalar ve mor sümbüllü bağlar da güzeldir. Dallı, budaklı çeşit çeşit meyvelerle bezenmiş ağaçlar da güzeldir. Deryalar güzeldir, o deryalardaki dalgalar, içlerinde yüzen balıklar ve fezada uçan kuşlar, kartallar, bağ ve bahçelerde ötüşen turnalar ve bülbüller de güzeldir. Denizlerden çıkan mercanlar, yakutlar ve inciler de güzeldir. Bütün bu güzellikler hep Cemil isminin tecellisidir. Güneş güzel olduğu için onun tecelli ettiği aynalar ve damlalar da güzeldir. Onun ihata ettiği ve ziyalandırdığı yıldızlar ve gunagun çiçekler de güzeldir. Yeryüzünü çeşmeleriyle, nehirleriyle, bahirleriyle, ovalarıyla, yaylalarıyla, çimenleriyle, çiçekleriyle tezyin eden ve bezeten O'dur.

Evet, yaratılan her mahlûk hasendir, ama ahsen değildir. Bütün mahlûkatın en ahseni, yani en güzeli insandır. Bediüzzaman Hazretleri şöyle buyurur:

“Nasıl ki, esmada bir ism-i a'zam var, öyle de o esmanın nukuşunda dahi bir nakş-ı a'zam var ki, o da insandır.”[29]

Büyük fikir adamı Merhum Necip Fazıl bir şiirinde şöyle der;

*"Telli pullu, anlı şanlı bir gelin;
Aynalar, gelin!
Bir güzel ki, en güzeli güzelin;
Gönüller gelin!"*

Burada ifade edilen güzellerin güzeli Cenab-ı Hak, aynalardan maksat ise, bütün gayeleri, marifetullah, muhabbetullah ve amel-i salih ile Allah'ın rızasına mazhariyet olan başta Peygamber Efendimiz (sav.) olmak üzere bütün peygamberler, evliyalar, asfiyalar, mürşitler müceddidler ve müminlerdir.

İnsan, Cenab-ı Hakk'ın isimlerine en büyük bir ayna, en büyük bir nakışdır ve bütün esmaya en azam derecede mazhardır. Çünkü insan ahsen-i takvimde, yani en güzel bir kıvamda, en güzel bir mahiyette, en güzel bir surette yaratılmıştır.

"Yemin olsun ki, biz Âdemoğullarını (kendilerine birçok güzellik vererek) değerli kıldık. Onları karada ve denizde araçlara yükledik. Onları hoş, güzel nimetlerle besledik. Onları, yarattıklarımızdan birçoğuna üstün kıldık."[\[30\]](#)

"Gerçekten biz insanı ahsen-i takvim üzere (en güzel bir biçimde) yarattık."[\[31\]](#)

ayetleri de bu hakikati ifade etmektedir.

Rahîm-i Zülkemâl, ebedî saadete namzet olarak yarattığı, akıl, hafıza, ve hayal gibi nice zahirî ve batınî hassalarla teçhiz edip süslediği insanın ruhuna ulvî vazifeleri yapmaya en elverişli ve en güzel bir beden giydirmiştir. İnsanın endamındaki zarafet, letafet, ziynet, nizam ve intizam akılları hayrette bırakmakta ve gözleri kamaştırmaktadır. Onun bedeni güzel olduğu gibi, ruhu ve kalbi de güzeldir. Zira Allah'a iman ve muhabbet ruhtadır, kalptedir. İnsanın ruhunu güzelleştiren ve zinetlendiren ise iman, marifet, muhabbet, ihlâs, takva, iffet ve edep gibi ulvi hasletlerdir ki, o, bu sayede diğer mahlûkların en güzeli ve en itibarlısı, dünyanın süsü, cennetin gözbebeği ve çiçeği olmuştur. Zaten insanı ala-yıllıyyine çıkararak ve kudsi nimetlere mazhar eden bu gibi ulvi hasletlerdir.

Evet, insanın yemesi, içmesi, oturması ve yatması gibi bütün fiilleri en mükemmeldir. O, hem beden hem de ruh bakımından varlıkların en güzeldir.

Âli hisler, harika duygular, sayısız latifeler ve manevi cevherlerle teçhiz edilen ve a iman-ı billah, marifetullah ve muhabbetullah gibi âli hakikatlere sahip olan insan ruhu her cihetten ahsendir, yani en güzeldir. Ruhun güzelliğini mahveden ise, şirk, dalalet, sefahat ve ahlak-ı seyyiedir. Ruhtaki letafet ilim ve faziletten tezahür eder. Güzeli ruhun sevdiği ve takdir ettiği hakikatlerdir. Güzelin sözü, özü ve hareketleri de güzeldir. Asıl güzellik fikir ve hissin teali ve ulviyetindedir. Güzellik bir sihirdir ki insanları kendine celb ve cezb eder.

İnsanın dimağı güzeldir, zira orada zekâ denilen pırlantanın parıltısı görünür. Onun ifadesi, düşünmesi ve hayali dahi güzeldir.

“...rahmet-i İlahiye hazinelerinin bir nâzır-ı mahiri ve Kudret-i Samedaniye matbahlarının bir müfettiş-i şâkiri”[\[32\]](#)olan dili, tatlı ve acı, bütün lezzetleri zevk ettiği cihetle güzel olduğu gibi, Cenab-ı Hakk’ı zikir, tazim ve hamd ettiğinden dolayı da ahsendir ve değeri âlidir.

İnsanın gözü de en güzeldir. Rengârenk çiçeklerin letafet ve zarafetini temaşa edip ibret alan bir göze paha biçilir mi? Mütefekkir bir insan, bütün âlemi seyrederek, kâinattaki nizam ve ahengi görür ve bunun bir sahibi olduğunu akli ile tasdik edip O’na iman eder. Yani Cenab-ı Hakk’ın harika eserlerini gözü ile seyrederek, kulağı ile işitir, dili ile tadar ve akıyla tefekkür eder. Evet, göz güzel olduğu gibi, onun muhafazası için yaratılan ve insanın yüzünü süsleyen kirpikler ve kaşlar da en güzeldir, ahsendir. İnsanın bedenini süsleyen her azanın, vücudunda en münasip bir yere konulması da ahsendir. Gözlerimiz yüzümüzde değil de faraza koltuklarımız altında olsaydı ne kadar hikmetsiz olurdu.

Bir irfan meşalesi, İlahî bir nur, Rabbanî bir mürşit ve manevi bir kuvvet olup, Cenab-ı Hakk’ın sonsuz azamet ve kudretini tefekküre vesile olan, hak ve batılı, hayır ve şerri, faydalıyı ve zararlıyı birbirinden tefrik ile insanı doğru yola sevk eden aklın değerine paha biçilemez. Cenab-ı Hakk’ın insana bahşettiği nimetlerin en büyüğü olan akıl, cennetlerin fevkindedir. Zira akıl, *“öyle tılsımlı bir anahtardır ki, şu kâinatta olan nihayetsiz rahmet hazinelerini ve hikmet definelerini açar. Ve bununla sahibini, saadet-i ebediyeye müheyya eden bir mürşid-i Rabbanî”*[\[33\]](#) olur.

Hem, imanın mahalli, marifet ve muhabbetin tecellîgâhı ve bütün feyizlerin kaynağı olan kalbin değeri, her türlü tasavvurun fevkindedir. Evet, Cenab-ı Hak semayı yıldızlarla, yeryüzünü çeşitli çiçeklerle ziynetlendirdiği gibi, müminin kalbini de iman, marifet, ilim, zikir ve tespihle tezyin etmiştir.

Hâlık-ı Hâkim’in varlığının şahidi olan, hayrı kabul, şerri ve haksızlığı kabul etmeyen emin bir mürşit olan insanın vicdanı da ahsendir, en güzeldir. Her güzel haslet vicdandan neban eder.

Allah Hamid'dir. Bütün fiileriyle hamde lâayık O'dur. Hamd, sena ve Şükür Mün'im-i Hakiki olan Allah'a mahsustur.

“Ne kadar hamd ve medih varsa, kimden gelse, kime karşı da olsa, ezelden ebede kadar hastır ve lâayıktır o Zât-ı Vâcibü'l-Vücuda ki, Allah denilir.”

Mükrim'i hakiki Cenab-ı Hak'tır. Nimetleri, sebeplerin elleriyle de gelse, Allah'tan bilmek imanın gereğidir. Fatiha Suresi; *“Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur.”* diye başlar. Çünkü *“O Rahman, Rahim'dir, din gününün sahibidir.”* Bütün âlemleri insanın istifadesi için terbiye eden, insanı da bir damla su iken terbiye edip mükemmel bir varlık hâline getiren, yarattığı bütün canlı mahlûkatın rızkını veren, müminleri lütuf ve keremiyle cennete, kâfir ve münafıkları da adaletiyle cehenneme koyacak olan Cenab-ı Hak elbette ki hamde layıktır. Bu bakımdan, O'na hamd, Şükür ve sena etmek imanın gereği ve vicdanî bir borçtur.

Allah, Kuddûs'dür; yani O tertemizdir, her türlü noksanlıklardan, gafletten ve acizlikten münezzehtir. Cenab-ı Hak mutlak kemal sahibidir, hakkında hiçbir eksiklik düşünölemeyen en mukaddes, en yücedir.

Cenab-ı Hak, zatında, sıfatlarında ve hükümlerinde her türlü noksanlıklardan müberradır.

Bütün mahlukatı maddi ve manevi kirlerden arındıran O'dur.

Her türlü noksanlıktan uzak ve her türlü takdîse lâayık O'dur.

“Şüphesiz ki Allah çok tövbe edenleri de sever, çok temizlenenleri de sever.”[\[34\]](#)

Günahlarından dolayı pişman olup tövbe edenler de manen temizlenmiş, hem Gaffar isminin hem de Kuddus isminin tecellisine mazhar olmuş olurlar.

“Kötü hasletler, bâtil itikadlar, günahlar, bid'alar; mânevî kirlerden oldukları gibi, Kuddûs isminin tecellisine de zıttırlar.”

“Bu fabrika-i kâinat ve misafirhane-i Arz o derece pâk, temiz ve naziftir ve o kadar kirsiz ve bulaşksızdır ve ufunetsizdir ki, bir lüzumsuz şey ve bir menfaatsiz madde ve tesadüfî bir kir bulunmaz, zâhirî bulunsa da, çabuk bir istihâle makinesine atılır, temizlenir. Demek bu fabrikaya bakan zat, çok iyi

bakıyor. Ve bu fabrikanın öyle tanzifçi bir sahibi var ki, o koca fabrikayı ve o büyük sarayı küçük bir oda gibi süpürtür, temizler, tanzim ve tanzif eder. Ve o pek büyük fabrikanın büyüklüğü nisbetinde müzahrefatı ve enkazından kalma kirli maddeleri, süprüntüleri bulunmuyor. Belki büyüklüğü nisbetinde, temizliğine ve nezafetine dikkat ediliyor. Bir insan, bir ayda yıkanmazsa ve küçük odasını süpürmezse çok kirlenir, pislenir. Demek bu saray-ı âlemdeki pâklık, safılık, nuranîlik, temizlik; mütemadiyen hikmetli bir tanziften, bir dikkatli tathirden ileri geliyor. Ve eğer o daimî tathir ve süpürmek ve dikkat ile bakmak olmasaydı, bir senede bütün hayvanların yüz bin milletleri Arz'ın yüzünde boğulacaklardı."

(...)

"Evet kâinat sarayını tertemiz tutan bu ulvî, umumî tanzif; elbette İsm-i Kuddüs'ün cilvesi ve muktezasıdır. Evetnasılki bütün mahlûkatın tesbihatlarıİsm-i Kuddüs'e bakar; öyle de bütün nezafetlerini de, Kuddüs ismi ister."[\[35\]](#)

Allah Hay'dır, yani hayat sahibidir.

"O, daima yaşayandır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."[\[36\]](#).

O'nun hayatı, ezeli ve ebedidir, zâtîdir, fena ve zevalden münezzehtir.

"Hayatı daimîdir, ezeli ve ebedidir. Mevt ve fena, adem ve zeval ona ârız olamaz. Çünkü hayat, ona zâtîdir. Zâtî olan, zâil olamaz. Evet ezeli olan elbette ebedidir. Kadîm olan, elbette bâkidir. Vâcib-ül Vücut olan, elbette sermedîdir. Evet bir hayat ki, bütün vücut, bütün envârıyla onun gölgesidir."[\[37\]](#)

Şu kâinat yüzünde hummalı bir faaliyetle, kafile kafile gelip geçen hadsiz hayat sahipleri "Hay" isminin tezahürleridir. O'nun kudsî mahiyeti mümkünatın mahiyetine benzemediği gibi, mukaddes hayatı da mümkünatın hayatına benzemez. Arz ve semadaki bütün hayat tabakaları, insanlar, hayvanlar, melekler ve cinler o Hayy-ı Kayyûm'un "Hayy" isminin birer cilvesidirler. Mahlûkatın hadis, arızî, zayıf hayatları, Vâcibü'l Vücut'un ezeli, ebedî hayatına nisbetle gayet zayıf bir gölge hükmündedir. O Hayy-ı Lâyemût'a nisbeten, bir çiçeği hayatlandırmakla bir baharı hayatlandırmak

müsavidir. Bütün hayat sahipleri O'nun "Hayy" ismine istinad ederler. O'nunla kaim ve daimdirler. Mahlûkatına hayat bahşetmesi, sırf O'nun lütuf ve keremindedir.

"Mevcudat; vücudlarıyla, hayatlarıyla nasıl ki O Hayy-ı Lâyemût'un hayatına ve o hayatın Vücub-u Vücutuna delâlet ve şehadet ederler; öyle de; mevtleriyle, zevâleriyle o hayatın bekasına, sermediyetine delâlet eder ve şehadet ederler. Çünkü; mevcudat zevale gittikten sonra, arkalarında, yine kendileri gibi hayata mazhar olup yerlerine geldiklerinden gösteriyor ki; daimi bir zîhayat var ki, mütemadiyen cüve-i hayatı tazelandiriyor. Nasıl ki, güneşe karşı cereyan eden bir nehrin yüzünde kabarcıklar parlar gider. Gelenler aynı parlamayı gösterip, taife taife arkasında parlayıp sönüp gider. Bu sönmek, parlamak vaziyetiyle; yüksek daimî bir güneşin devamına delâlet ederler. Öyle de şu mevcudat-ı seyyaredeki hayat ve mevtin değişmeleri ve münavebeleri, bir Hayy-ı Bâkî'nin beka ve devamına şehadet ederler," [38]

Cenab-ı Hak, "Aliyy-ül Azîm" dir. Yani, mutlak yücedir. O'nun ulviyetinin fevkinde bir derece tahayyül edilemez; maddi ve manevî, cismanî ve ruhanî bütün derecelerin fevkindedir. O'ndan daha üstün bir varlık düşünülmesi imkânsızdır. Yüce Allah bütün kemal sıfatlarda nihayetsiz ulvidir. Ulûhiyetinin şanına yaraşmayan her türlü noksanlıktan münezzehtir.

Cenab-ı Hakk'ın azameti nisbi ve izafî değildir. Varlıklar için düşünülebilen bütün büyüklükler nakıstır, mutlak değildir. Mahlûkat, celâlî, cemâlî ve kemalî sıfatlar itibariyle ancak birbirilerine nispetle büyüktürler. Mutlak büyük olan Zât-ı Akdes'in azamet ve kibriyâsı, mahlûkatındaki bu tecellilerle kıyasa girmez. Mutlak azamet; ezelde, halde ve ebede O'na mahsustur. O, kibriya ve azametinde, yücelik ve sermediyetinde emsalsizdir. Bütün mahlûkatı hiç yoktan yaratıp, onlara vücut nimetini O verdiği gibi, o varlıklardaki iktidar, kudret, kabiliyet, saltanat, haşmet, cesaret, ilim gibi her türlü büyüklük mertebelerini de yine O bahsetmiştir.

Allah u Azîmüşşan Kebîr'dir; kibriyâ sahibidir, eşsizdir, tek büyüktür. Her an bilmediğimiz nice sayısız âlemleri götürüp başka nice yeni âlemleri getirir. Bir anda yazı kışa, kışı yaza çevirir, gündüzü geceye, geceyi gündüze kalp eder. Bir anda yoğu var, varı yok eder. Çünkü o;

"Her şeyin dizgini elinde, her şeyin hazinesi yanında, her şeyin yanında nâzır, her mekânda hâzır, mekândan münezzehtir, acizden müberra, kusurdan mukaddes, nakıstan muallâ bir Kadîr-i Zülcelâl, bir Rahîm-i Zülcemâl, bir Hakîm-i Zülkemâl" dir.[39]

Allah, Celîl'dir; celâlet ve ululuk sahibidir, ilim, kudret, hâkimiyet, izzet, azamet gibi celâl sıfatları ile muttasıftır. Cenab-ı Hakk'ın ululuk ifade eden diğer bütün isimleri de akılları hayrette bırakır. Bediüzzaman Hazretlerinin ifade ettiği gibi; *"İsm-i Celâl, alelekser nevilerde, külliyatta tecelli eder."* [40]

Allah, Hakem'dir; hükmeden, hak ile batılı, çirkin ile güzeli, iyi ile kötüyü ayırandır. "Hakiki hâkim, gerçek karar verici O'dur. O'nun hükmünü bozacak, kararını temyiz edecek birisi yoktur."

Allah, Hakim'dir; nihayetsiz hikmet sahibidir. Bütün fiil ve icraatında, emirlerinde ve yasaklarında, hâsılı bütün tasarruflarında nice hayırlar, menfaatler, maslahatlar vardır. Zatında ve sıfatlarında bütün mevcudattan müstağnidir.

"Sâni-i Kadîr, İsm-i Hakem ve Hakîm'iyle bu âlem içinde binler muntazam âlemleri dercetmiştir. O âlemler içinde en ziyade kâinattaki hikmetlere medâr ve mazhar olan insanı, bir merkez, bir medâr hükmünde yaratmış. Ve o kâinat dairesinin en mühim hikmetleri ve faideleri, insana bakıyor. Ve insan dairesi içinde dahi, rızkı bir merkez hükmüne getirmiş. Âlem-i insanîde ekser hikmetler, maslahatlar; o rızka bakar ve onunla tezahür eder. Ve insanda şuur ve rızıkta zevk vasıtasıyla İsm-i Hakîm'in cilvesi parlak bir surette görünüyor."

"Sâni-i Zülcelâl, İsm-i Hakîm'in muktezasıyla, herşeyde en hafif sureti, en kısa yolu, en kolay tarzı, en faideli şekli ehemmiyetle takib ettiği gösteriyor ki; israf, abesiyet, faidesizlik, fitratta yoktur. İsrâf ise, İsm-i Hakîm'in zıddı olduğu gibi; iktisad, onun lâzımıdır ve düstur-u esasıdır." [41]

Allah, Cebbâr'dır; celal sahibidir. Bütün mahlûkatı iradesine mecburen ram edendir. Dilediğini cebir yani zorla yaptırmaya muktedirdir. Hiçbir mahlûk O'nun kudret elinden kurtulamaz. Bütün kâinat ve içindekiler mutlak itaattedirler, yani mahkûmdurlar, hükmeden Allah'tır. Bu ismin tecellisinden her mevcut titrer.

Allah, Azîz'dir; mutlak surette kuvvet ve galebe sahibidir. O, mağlup edilmesi mümkün olmayan yegâne galiptir. İzzet ve azameti sermedidir. O istediğini izzetle şereflendirir ve dilediğini de zilletle rezil eder. O'nun izzetine nihayet yoktur. O her kimi kabul ederse, onu aziz eder. Kimi de reddederse onu da zelil etmiş olur. O'nun ne kabulü itaate göre, ne de reddi masiyete göredir.

Allah, Kahrî'dir; intikamı şeditir. Her vecihle üstün, daima galiptir.

"O odur ki, düşmanlarının belini kırar. Böylece, öldürmek ve zelil etmek suretiyle onları kahreder. Hatta hiçbir varlık yoktur ki O'nun kahrından ve kudretinin altında pusmuş, kudret pençesinde aciz"

kalmış olmasın!.."[42]

Allah, kahrı irade buyurduğu takdirde, hiçbir mahlûk bundan ne kendisini, ne de başkalarını kurtarabilir. Nitekim, Hz. Lut, Hz. Salih ve Nuh'un kavimleri gibi küfür ve isyanda, hayâsızlık ve edepsizlikte haddini aşan milletlerin nasıl helak edildikleri Kur'an-ı Kerim'de açıkça anlatılmaktadır.

Allah, Rahman'dır; rızka muhtaç her mahlûkun rızkını veren O'dur. Allah, hesaba gelmez ihsanlarla kullarını perverde eder. Bazı kullarının rızıklarını mebzul eder, bazılarının da rızkını daraltır. Bütün güzellikler, lütuf ve ihsanlar O'ndandır ve O'nun kereminden akmaktadır. Allah öyle bir Rahman'dır ki, cemalinin tecellilerinden her mahlûk sürura gark olur.

Cenab-ı Hak, bitmez tükenmez hazinelerin sahibidir. Dağlar O'nun hazinesi, bağlar, meyveli ağaçlar, etleri ve sütleriyle bize hizmet eden hayvanlar O'nun hazinesidir. Kullarına karşı sonsuz merhamet sahibi olan Cenab-ı Hak, onların isyan ve günahlarına rağmen, ikramlarını yağmur gibi yağdırmaktadır. Zira O Rahman'dır.

Madem *"Her şeyin hazinesi O'nun yanında ve her şeyin dizgini O'nun elindedir."*[43] öyle ise insan yalnız O'na el açmalı, sadece O'ndan yardım istemeli, O'na tevekkül etmeli, bütün ihtiyaç ve arzularını O'na arz etmelidir. Başkalarına el açmak akli başında olan bir insanın şanına ve şerefine yakışmaz.

Cenab-ı hak Davut'a (as.) hitaben şöyle buyurmaktadır: "Ya Davut, izzet ve celalim hakkı için bir insan arzu ve ihtiyaçlarını insanlardan değil de benden ihlâs ve sıdk ile istese, ona dünya ve ahiret hazinelerinin kapılarını açar ve ona türlü türlü nimetlerimi ihsan ederim. Karşılaştığı her hadiselerle karşı onun yardımcısı olur, muhafaza eder ve ona necat veririm. Ya Davut kudret ve azametimin hakkı için bir kimse de benim barigah-ı izzetimi terk edip de başkalarının kapısına iltica eder, onlardan yardım beklerse, ona ihsanlarımı keserim."

Evet, şuurlu ve kâmil bir mümin maddi ve manevi bütün ihtiyaçları için Cenab-ı Hakk'ın kapısını çalmalıdır. Zira O'nun kapısından başka bütün kapılar kapalıdır.

Allah, Rahim'dir; yani, müminleri lütuf ve keremi ile cennete, kâfirleri de adaleti ile cehenneme koyacaktır.

Şuurlu bir insan sıfat-ı celile ve sıfat-ı cemile ile muttasıf olan Cenab-ı Hakk'a karşı işlediği kusur ve hatalarından, günah ve isyanlarından dolayı fevkalade mükedder ve müteessir olmalıdır. Zaten bu, imanın ve kulluğun gereği ve mukteza-yı edeptir.

Cenab-ı Hak, kâinatı, ahireti, cennetleri ve cehennemleri hep insan için yaratmıştır. Cennet ehli, cennetten zevk aldıkları gibi, Kur'an düşmanlarının ve zalimlerin

cehennemde dehşetli azaplara duçar olmalarından dolayı da ayrıca zevk alacak ve mesrur olacaklardır.

Cennet Cenab-ı Hakk'ın Rahman, Rahîm ve Kerîm gibi cemalî isimlerinin tecellisi olduğu gibi, cehennem de **Kahhar, Cebbar ve Müzill** gibi celali isimlerinin birer tecellisidir. Bir ayette cennetin genişliği şöyle ifade edilmektedir:

“Rabbinizin bağışına ve Allah'tan gereği gibi korkanlar için hazırlanmış bulunan ve genişliği göklerle yer arası kadar olan, cennete koşun!”[\[44\]](#)

Cennet bu kadar geniş olduğunu göre elbetteki, cehennem de o derece geniş ve korkunçtur. Müminler kime secde ettiklerini, kime el açıp yalvardıklarını, nasıl bir zattan istimdat ettiklerini, kimin lütuf ve ikramlarıyla perverde edildiklerini, kimin rahmet ve merhametine mazhar olduklarını orada görecek ve rüyete mazhar olacaklardır.

“Dünyanın bin sene mes'udane hayatı, bir saat hayatına mukabil gelmeyen Cennet hayatının ve o Cennet hayatının dahi bin senesi, bir saat rü'yet-i cemaline mukabil gelmeyen bir Cemil-i Zülcelal'in daire-i rahmetine ve mertebe-i huzuruna gidiyorsun. Mübtela ve meftun ve müştak olduğunuz mecazî mahbublarda ve bütün mevcudat-ı dünyeviyedeki hüsün ve cemal, onun cilve-i cemalinin ve hüsn-ü esmasının bir nevi gölgesi ve bütün Cennet, bütün letaifiyle bir cilve-i rahmeti ve bütün iştiyaklar ve muhabbetler ve incizablar ve cazibeler, bir lem'a-i muhabbeti olan bir Mabud-u Lemyezel'in, bir Mahbub-u Lâyezal'in daire-i huzuruna gidiyorsunuz ve ziyafetgâh-ı ebedîsi olan Cennet'e çağrılıyorsunuz. Öyle ise kabir kapısına ağlayarak değil, gülerek giriniz.”[\[45\]](#)

Allah Rauf'tur. O'nun kullarına karşı şefkat ve merhameti sınırsızdır. İnsanı manen ve maddeten bütün mahlûkatın üstünde en mükemmel ve en şerefli bir mahlûk olarak yaratan Allah, dünya ve içindekileri onun hizmetine ve istifadesine musahhar kılmış, cennet ve içindeki bütün nimetleri de yine müminler için hazırlamıştır.

“Hiç şüphesiz Allah, bütün insanlara çok şefkatlidir, çok merhametlidir.”[\[46\]](#)

Hız. Peygamber (sav.) "Rauf ve Rahîm" isimlerine kemaliyle ayna olmuştur.

"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."[\[47\]](#)

ayet-i kerimesi O'nun (sav.) ince şefkatini ve derin merhameti ifade etmektedir. Hız. Peygamber (sav.) müşrikleri hidayete ve tevhide davet ettiği halde, onların bu daveti kabul etmemelerinden dolayı ne derece müteessir olduğu bir ayette şöyle nazara verilir:

"Şimdi bu söze inanmazlarsa, sen onların arkalarından âdeta kendini tüketeceksin!"[\[48\]](#)

Hız. Peygamber (sav.), daha dünyaya geldiği anda "*ümmeî ümmeî*" (ümmeitim, ümmeitim) dediği gibi, hayatı boyunca da hep ümmeîni düşünmüş, onların dünyevî ve uhrevî saadetlerini temin için gayret göstermiştir. Hem mahşerde herkes "*nefsî nefsî*" diyeceği zaman, yine O, "*ümmeî ümmeî*" diyerek onların cehennem ateşinden kurtulmaları için Cenâb-ı Hakk'a yalvaracak ve böylece ümmeîne olan şefkat ve merhametini en ileri derecede gösterecektir. Fahr-i Âlem'in (sav.) ümmeîne karşı nasıl bir şefkat ve merhamet taşıdığı bir ayette şöyle ifade buyrulur:

"Size kendi içinizden gayet izzetli bir peygamber geldi. Zahmete uğramanız ona ağır gelir. (Kalbi) üstünüze titriyor. O, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir."[\[49\]](#)

Hız. Peygamberi (sav.) kendisine rehber edinen mürşitler, mücedditler, evliyalar, arifler ve kâmil müminler de bütün mahlûkata, hususen insanlara karşı son derece şefkatli ve merhametlidirler. Müminlerin isyan ve günahlarından dolayı cehenneme gitmelerinden son derece üzüntü duyarlar. Nitekim bir Allah dostu olan Hız. Ebu Bekir (ra.): "Ya Rabbi vücudumu o kadar büyüt ki, cehennemde hiç kimseye yer kalmasın" buyurmuştur.

Bediüzzaman Hazretleri de şöyle buyurmaktadır:

"Bu hizmete, yani ehl-i imanı dalalet-i mutlakadan kurtarmağa -lüzum olsa- dünyevî hayat gibi, uhrevî hayatımı da feda etmek bir saadet bilirim; binler dostlarım ve kardeşlerimin Cennet'e girmeleri için Cehennem'i kabul ederim."[\[50\]](#)

Diğer bir eserinde de şöyle buyurmuştur;

“Milletimizin imanını selâmette görürsem, cehennemın alevleri içinde yanmağa razıyım. Çünkü vücudum yanarken, gönlüm gül gülistan olur.” [51]

Allah, "Ma'bûdün bilhak tır. Yani, ibadete lâıyk ve müstahak ancak O'dur. *Yalnız O'na kulluk O'ndan yardım dileriz.* Zerrelere yıldızlara kadar, canlı ve cansız her mahlûk O'nu tespih, tazim ve tebcil ederken, elbette ki en mükerrem, şuurulu bir mahlûk olan insan bundan müstesna olamaz. Bir ayette mealen şöyle buyrulur: *“Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”* [52]

Bu ayetten de anlaşıldığı gibi, insanın yaratılış gayesi, Allah'a iman ve ubudiyettir. Zira Cenab-ı Hak'ı razı etmenin, O'nun muhabbetine mazhar olmanın, O'na kurbiyet kesbetmenin, ebedi saadete nail olmanın yolu iman, ubudiyet, tefekkür, takva, namaz, niyaz, zikir, şükür, tespih gibi ulvi ibadetlerdir.

Mütevazı bir kul, mütefekkir bir arif, hikmet şinas bir zat, şuurulu ve kâmil bir mümin Cenab-ı Hak'ın izzetine karşı başını secdeye koyarak şöyle niyazda bulunur: *“Yarabbi! Bu başı yaratan sensin. Kemali izzetine karşı, kemali zilletimle sana secde etmek vicdanî borcum, kulluğumun gereği ve bu başın hakiki vazifesidir.”*

Cenab-ı Hak, ahirette bizlere:

“Ey Kullarım! Ben sizleri yoktan var ettim. Sizin nihayetsiz ihtiyaçlarınızı yerine getirmek için bütün kâinatta olan enfusi ve afaki nimetlerimle size teveccüh ettim. Size ihsan ettiğim bu hadsiz maddî ve manevî nimetleri başınızdan aşağı döktüğüm halde siz kimin huzurunda eğildiniz, kime secde ettiniz, kime hizmet eylediniz ve nimetlerin şükürünü kime ettiniz? Şükür ve ibadet bana layık iken, beni unutup kimlere el açıp boyun eğdiniz?”

dediğinde, o huzurda hâsıl olan hayâ ve utanma ateşi, cehennem ateşine nispeten daha ağır ve şiddetli olmaz mı?

Sahabe-i kiram hazretlerinden Süheyl bin Rum şöyle buyurmuş: *“Cenab-ı Hak ibadet etmemizi emretmese de yine O'na ibadet etmek, O'nu sevmek ve O'ndan korkmak iman ve vicdanın gereği, mukteza-yı akıl ve hikmettir.”*

Rabiatül Adeviyye de şöyle buyurur: *“Cenab-ı Hak Teâlâ Hazretleri şayet kullarına ibadeti teklif etmeseydi bile yine de ben bütün günlerimi, saat ve dakikalarımı o mabuduma ve mahbubuma ibadetle geçirirdim.”*

Cenab-ı Hakk'ın kullarına ibadeti emretmesi onların menfaatinedir. O ganiyy-i Mutlak'a abitlerin ibadetinin hiçbir menfaati olmadığı gibi, asilerin isyanlarının da O'na hiçbir zararı olamaz.

Allah, Mâlik'tir. Bütün mülk ve melekût, dünya ve ahiret, cennet ve cehennem âlemlerinin sahibi O'dur. **“Mülk umumen O'nundur.”** Mülk sahibi mülkünde istediği gibi tasarruf eder. İnsanların ellerindeki mal, mülk ve servet Allah'tandır. Gerçek mülk sahibi Allah'tır, insanlar ise nöbetçidir.

“Ferşten Arşa, serâdan Süreyya'ya, zerrattan seyyârâta, ezelden ebede kadar herbir mevcut, semâvât ve arz, dünya ve âhiret, herşey Onun mülküdür. Mâlikiyet mertebe-i uzmâsı, tevhid-i âzam suretinde Onundur.” [53]

Allah, Mucid ve Halık'tır. Her şeyi yokluktan yaratan, yegâne yaratıcı O'dur. Gök ve göktekiler, yer ve yerdekiler ancak O'nun irade ve kudretiyle, lütuf ve keremiyle yokluktan varlık sahasına gelmişlerdir. Sonradan yaratılan, Allah'ın lütfüyle tavırdan tavıra giren, uyuyup uyanma, yiyip içme gibi nice ihtiyaçlara maruz bulunan âciz mahlûkların, kâinatın yaratılmasında, arz ve semanın tanziminde, bitkiler ve hayvanların icadında elbette hiçbir tesirleri yoktur ve olamaz. O bütün mahlûkatın Halık'ıdır. Her şeyin üstünde O'nun sikkesi, mührü ve damgası vardır.

Her şeyin mülk ve melekûtu, O'nun kabza-i tasarrufundadır. Allah u Teâlâ, hayat sıfatıyla Hay, ilim sıfatıyla Âlim, irade sıfatıyla Mürid, kudret sıfatıyla Kâdir, kelâm sıfatıyla Müttekellim, emriyle Âmir, nehyi ile Nâhi, hüküm ve icraatında Âdil, inamında Muhsin, gücü yettiği halde ceza vermeyen ve erteleyen olmasıyla da Halîmdir.

Allah, Gafur'dur, Tevvab'tır. Allah Teâlâ, günahlarından dolayı pişman olup kendisine yönelen kulunun tövbesini kabul edip affeder. Allah affedicidir ve affi sever. Affetmek büyüklüğün şanındandır.

Cenab-ı Hakk'ın, tövbe ve istiğfar, dua ve niyaz ile dergâhına yönelen gönülleri ve açılan elleri boş çevirmesi O'nun şanı Ulûhiyetine yakışmaz. Cenab-ı Hakk'ın mağfiret ve tövbe kapıları her zaman açıktır. Tövbe ve istiğfar eden asi ve günahkâr kullarını affeder, rahmet ve mağfiretine mazhar kılar.

Bir ayette mealen şöyle buyrulmaktadır:

“Ey inananlar, hepiniz Allah'a tövbe edin ki, korktuğunuzdan emin olup, umduğunuza kavuşasınız.” [54]

Başka bir ayette ise mealen şöyle buyrulur:

“De ki: Ey haddi aşarak nefislerine karşı israf etmiş olan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”[\[55\]](#)

Ayette “Allah bütün günahları bağışlar” ifadesi çok önemlidir. Cenab-ı Hakk'ın rahmeti gazabını geçmiştir, O dilerse ve hikmeti iktiza ederse kulun bütün günahlarını bağışlar. Peygamber Efendimiz (sav.) hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadır:

“Bir kişi, bir özür dilese yani pişman olup tövbe etse bin günahı affedilir.”

“Tövbe eden Allah'ın sevgilisidir, günahlardan tövbe eden, hiç günah işlememiş gibidir.”

“Bir insan bütün yiyecek ve içeceğini devesinin sırtına yükleyip çölde giderken devesini kaybetse, başını iki eli arasına alıp düşünürken birden başını kaldırırsa ve devesinin yanında durduğunu görse ne kadar sevinir! İşte Allah günahlarından tövbe edip kendisine dönen kulu için öyle sevinir.”

Evet, Allah'ın rahmeti güneş gibidir. Güneş hiç kimseye küsmez ve ışığı ile herkesi aydınlatır. Gözünü kapayıp güneşten istifade etmek istemeyen olursa o başka meseledir. İnsan maddî kirlerinden yıkanmak suretiyle temizlendiği gibi, manevî kirlerinden ve günahlarından da tövbe ve istiğfar ile temizlenmelidir.

Bediüzzaman Hazretleri şöyle buyurur:

“Senin elinde gayet zâif, fakat seyyiatta ve tahribatta eli gayet uzun ve hasenatta eli gayet kısa, cüz'-i ihtiyarî namında bir iraden var. O iradenin bir eline duayı ver ki, silsile-i hasenatın bir meyvesi olan Cennet'e eli yetişsin ve bir çiçeği olan saadet-i ebediyeye eli uzansın. Diğer eline istiğfarı ver ki, onun eli seyyiattan kısalsın ve o şecere-i mel'unenin bir meyvesi olan Zakkum-u Cehennem'e yetişmesin. Demek dua ve tevekkül, meyelan-ı hayra büyük bir kuvvet verdiği gibi; istiğfar ve tövbe dahi, meyelan-ı şerri keser, tecavüzatını kırar.”[\[56\]](#)

Şeytanın en mühim bir desisesi ve en sinsi bir oyunu da insana kusurunu göstermemesi ve itiraf ettirmemesidir. Tâ ki, o insan istiğfar ve tövbe edip Allah'a sığınmasın. Şeytanı dinleyen ve nefesine mağlup olan bir insan, kusurunu görmek istemez; görse de, avukat gibi kendini savunur. İnsan nefis ve şeytandan her an dergâh-ı ilahiye sığınmalı ve lisanından "esteğfirullah" kelimesini düşürmemelidir. Zira Hz. Yusuf (as.) gibi ulu'l azim bir Peygamber dahi:

"Ben nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis daima kötülüğe sevk eder."[\[57\]](#)

dediği halde, aciz, fakir ve kusurlu olan bir insan nasıl olurda nefesine itimat edilebilir?

Bediüzzaman Hazretleri de şöyle buyurur:

"Nefsini ittiham eden, kusurunu görür. Kusurunu itiraf eden, istiğfar eder. İstiğfar eden, istiaze eder. İstiaze eden, şeytanın şerrinden kurtulur. Kusurunu görmemek o kusurdan daha büyük bir kusurdur. Ve kusurunu itiraf etmemek, büyük bir noksanlıktır. Ve kusurunu görse, o kusur kusurluktan çıkar; itiraf etse, afva müstehak olur."[\[58\]](#)

Öyle ise Cenab-ı Hakk'ın rahmetinden asla ümit kesmeden günahlarına tövbe etmek, O'nun sonsuz şefkat ve merhametine sığınmak gerekir. Zira kulların günahları ne kadar çok olursa olsun sayılıdır, mahduttur, sınırlıdır. Bütün insanların günahları Allah'ın şefkat ve merhameti yanında denizden bir damla su kadardır. Vacibü'l Vucud, hakiki Ma'bud, Ezeli ve Ebedi olan Cenab-ı Hakk'ın ilmi nihayetsiz, lütuf ve keremleri payansız, isimleri sonsuz, şefkat ve merhameti sınırsızdır. O'nun afv ve mağfireti hesaba gelmez, ihsan ve lütufları dünya ve ahirete sığmaz.

Bir hadis-i kudside de şöyle buyrulur:

"Ey Âdemoğlu sen tövbe edip bana dua ettiğin ve benden umduğun sürece işlediğin günaha aldırmandan seni bağışlarım, işlediğin günahlar gökteki bulutlara erişse bile, benden bağışlanma dilediğinde seni bağışlarım."

İşte Cenab-ı Hakk'ın kullarına karşı olan şefkat ve merhameti!..

Başka bir hadis-i kudside ise şöyle buyrulur:

“Şayet benim kullarım günah işlemeselerdi, onları yok eder, günah işleyen mahlûklar yaratırdım.”

Buradaki asıl maksat, derin hikmet ve ince sır; Cenab-ı Hakk'ın Gafur ve Rahîm isimlerinin tecelli etmesidir. Zira melekler yiyip içmediğinden ve günah işleme kabiliyetleri olmadığından onlarda Gafur ve Rezzak isimleri tecelli etmemektedir

Allah Mümit'tir, yani ölümü yaratan O'dur. Bu hakikat bir ayette mealen şöyle ifade edilir:

“O, hanginizin daha güzel iş yapacağınızı denemek için ölümü ve hayatı yarattı. O, üstündür, bağışlayandır.”[\[59\]](#)

“Nasıl ki hayatın dünyaya gelmesi bir halk ve takdir iledir; öyle de dünyadan gitmesi de bir halk ve takdir ile bir hikmet ve tedbir iledir.”[\[60\]](#)

Zahiren hüznü ve kederli görünse de insanı ıstıraplı, meşakkatli, kederli ve hüznü bir hayattan, saadetli, sürurlu, nurlu, neşeli ve ebedi bir hayata kavuşturan ölüm, elbette zaruridir, sevimidir ve güzeldir.

“Ölümün peçesi gerçi karanlık, siyah, çirkin ise de fakat mümin için asıl siması nuranîdir, güzeldir...”[\[61\]](#)

“Ölüm, dar, sıkıntılı, dağdağalı, zelzeleli dünya zindanından çıkarıp; vüs'atli, sürurlu, ıstırapsız, bâki bir hayata mazhariyetle Mahbub-u Bâki'nin daire-i rahmetine girmektir.”[\[62\]](#)

“Mevt, vazife-i hayattan bir terhistir, bir paydostur, bir tebdil-i mekândır, bir tahvil-i vücuddur, hayat-ı bakiyeye bir davettir, bir mebde'dir, bir hayat-ı bâkiyenin mukaddimesidir.”[\[63\]](#)

“Ağırlaşmış olan vazife-i hayattan ve tekâlif-i hayatiyeden âzad edip, yüzde doksan dokuz ahabına kavuşmak için, Âlem-i Berzah'ta bir visal kapısı

olduğundan, en büyük bir nimettir.”[64]

Ölüm, ruhun beden denilen ceset kafesinden ayrılıp, tebdil-i mekân etmesi, yani bu fani dünyadan ebedi âleme göç etmesidir. Bu dünyaya bir memur ve misafir olarak gönderilen insanlar, buradaki vazifelerini ikmal ettikten sonra, ölüm ile yeni bir âleme geçecekler, kabir, berzah ve haşirden sonra ya ebedi saadete kavuşacaklar yahut ebedi azaba duçar olacaklardır.

İnsanı bu fani âleme getiren Cenab-ı Hakk’ın “Muhyi” yani hayat verici ismi güzel olduğu gibi, onu kabir âlemindeki dostlarına kavuşturan, zindan-ı dünyadan daha nurani, daha latif, ebedi, sürurlu, kedersiz, saadetli ve selametli bir âleme, peygamberler diyarına, müminlerin asıl yurduna; “Göz görmemiş, kulak işitmemiş ve kalb-i beşere hutur etmemiş” olan sonsuz nimetlere ve Cenab-ı Hakk’ın ebedi karargâhı olan cennet-i âlâya kavuşturan **“Mümit”** (ölüm verici) ismi de güzeldir.

Cenab-ı Hak, Ragip’tir. O her şeyi murakabe eder. Yaratılan bütün mahlûkat hususen insanlar O’nun murakabesi altındadır. Her an Cenab-ı Hakk’ın murakabesi altında olduğunu bilen bir insan kendini günahlardan muhafaza eder ve istikametten ayrılmaz.

Allah Hasip’ir, yani hesap görücüdür. Cenab-ı Hak mahşer günü bütün kullarını yaptıkları bütün fiillerinden hesaba çekecektir. “Hasip olarak Allah yeter.”[65] Mahşerde bütün kullarının hesabını bir anda görecektir. Çünkü O seriü’l hisaptır. “Onların mükâfatı da Allah katındadır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.”[66]

Bir mümin elindeki bütün nimetlerden hesaba çekileceğini bilip, kendisini ölmeden evvel hesaba çekmelidir. Bir ayette mealen şöyle buyrulur:

“Sonra, yemin olsun ki, o gün (size verilen) her nimetten hesaba çekileceksiniz.”[67]

Bediüzzaman Hazretleri de şöyle buyurur:

“Arzın halifesi olan insanların e’al ve âsâr ve akvalleri ve hasenat ve seyyiatları, kemal-i dikkatle muhafaza edilir ve muhasebesi görülecek. Âyâ bu insan zanneder mi ki, başıboş kalacak? Hâşâ!.. Belki insan, ebede meb'ustur ve saadet-i ebediyeye ve şekavet-i daimeye namzeddir. Küçük-büyük, az-çok her amelinden muhasebe görecek. Ya taltif veya tokat yiyecek.”[68]

Akıllı bir insan hesaba çekileceğini bilir ve ona göre hazırlık yapar. Mevtin şiddeti, kabir azabının dehşeti, haşrin azameti, celali isimlerin tecellisi olan cehennem üzerini konulmuş sıratın vahşeti, mizanın ince hesabı gibi insanın önünde büyük imtihanlar ve çetin yollar vardır. İşte müminler bu çetin imtihanlarda iman, ubudiyet ve takvalarına göre başarılı olacaktırlar Aynı şekilde, Yunus'un ifadesiyle; *"Kıldan ince ve kılıçtan keskin"* olan Sırat Köprüsü'nden de ameline, takvasına, ihlâs ve sadakatine göre kimi berk gibi, kimi şimşek gibi, kimi de hayal suretinde ve bazıları da rüya gibi geçecek. Cenab-ı Hakk'ın emirlerini yerine getirmeyip ömrünü isyan ve günahlarla geçirenler, istikamet dairesinde yaşamayanlar ise sıratı geçemeyecek veya geçerken perişan olacaktırlar. Peygamber Efendimiz (sav.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar:

"Kıyamet günü, sıratı geçerken müminlerin duası: 'Selamet ver Allah'ım! Selamet ver Allah'ım.' olacaktır."

Evet, imanı muhafaza için, yasak edilen şeylerden ve günahlardan kaçınıp emir dairesinde hareket etmek gerekir. Kâmil bir müminin, akıbeti hakkında havf ve endişe içinde olması, ubudiyet vazifelerini layıkıyla ifa edememe tehlikesine karşı titremesi gerekir. Sahabeler, hatta cennetle müjdelenen aşere-i mübeşşere ve bütün kâmil insanlar, akıbetlerinden daima endişe edip, hüsn-ü akıbet için her an Allah'a sığınmış ve O'na niyazda bulunmuşlardır. Onların bu hassasiyetleri ve davranışları bize örnek olmalıdır.

"Hesaba çekilmeden evvel, kendinizi hesaba çekiniz." buyuran Hz. Ömer (ra.) ziyadesiyle ibadet eder ve çok korkardı. Kur'an okuduğu veya dinlediği zaman bazen bayılır ve saatlerce kendine gelemezdi. Hâlbuki o, cennetle müjdelenen on kişiden biri idi. Bir gün kalbini kaplayan haşyet-i ilahi ile yerden bir saman çöpü alarak şöyle dedi: ***"Keşke ben de bunun gibi bir çöp olsaydım. Keşke anam beni doğurmasaydı."***

Allah Hafız'dır. Her şeyi hifzededen eden, bütün kullarının iyi ve kötü amellerini muhafaza eden O'dur.

"Haşir ve neşr-i ekberde beşerin her bir ferdi aynıyla, cismiyle, ismiyle, resmiyle iade edilecektir."[\[69\]](#)

"Ey bîçareler! Mezaristana göçtüğünüz zaman, 'Eyvah! Malımız harab olup, sa'yimiz heba oldu; şu güzel ve geniş dünyadan gidip, dar bir toprağa girdik.' demeyiniz, feryad edip me'yus olmayınız... Çünkü sizin herşeyiniz muhafaza ediliyor. Her ameliniz yazılmıştır. Her hizmetiniz kaydedilmiştir. Hizmetinizin mükâfatını verecek ve her hayır elinde ve her

hayrı yapabilecek bir Zât-ı Zülcelal, sizi celb edip, yer altında muvakkaten durdurur. Sonra huzuruna aldırır. Ne mutlu sizlere ki; hizmetinizi ve vazifenizi bitirdiniz. Zahmetiniz bitti, rahata ve rahmete gidiyorsunuz. Hizmet, meşakkat bitti; ücret almağa gidiyorsunuz."

"Evet geçen baharın defter-i a'malinin sahifeleri ve hidematının sandukçaları olan tohumları, çekirdekleri muhafaza eden..ve ikinci baharda gayet şaşıalı, belki yüz derece aslından daha bereketli bir tarzda muhafaza eden, neşreden Kadîr-i Zülcelal, elbette sizin de netaic-i hayatınızı öyle muhafaza ediyor ve hizmetinize pek kesretli bir surette mükâfat verecektir."[\[70\]](#)

Allah Şâfi'dir. Dert de şifa da O'ndandır. İnsanın Cenab-ı Hakk'ın yanındaki şeref ve itibarı O'nun bütün isimlerine en geniş ve kâmil bir ayna olmasındandır. Bu bakımdan insan, Cenab-ı Hakk'ın en çok sevdiği mahlûku ve mahbubudur.

Melekler yiyip içmedikleri için onlarda **Rezzak** isim, günah işleme kabiliyetleri olmadıkları için **Gaffar** ismi, hastalanmadıkları için de **Şafi** ismi onlarda tecelli etmez. Cenab-ı Hakk'ın diğer isim ve sıfatları gibi Şafi isminin tecelli etmesi için de insanlar çeşitli hastalıklara duçar olmaktadır.

"Cenab-ı Hak, insana giydirdiği vücut libasını sanatına mazhar ediyor. İnsanı bir model yapmış, o vücut libasını o model üstünde keser, biçer, tebdil eder, tağyir eder; muhtelif esmasının cilvesini gösterir. **Şafi** ismi hastalığı istediği gibi, **Rezzak** ismi de açlığı iktiza ediyor."[\[71\]](#)

İnsan hastalıklarla acizliği anlar, Cenab-ı Hakk'a daha ziyade dua ve ilticada bulunur. Zira

"Hayat musibetlerle, hastalıklarla tasaffi eder, kemal bulur, kuvvet bulur, terakki eder, netice verir, tekemmül eder; vazife-i hayatiyeyi yapar. Yeknesak istirahat döşeğindeki hayat, hayr-ı mahz olan vücuttan ziyade, serr-i mahz olan ademe yakındır ve ona gider."[\[72\]](#)

Cenab-ı Hak sevdiği kulunu bela ve musibetlerle ve hastalıklarla imtihan eder. Hastalıklara sabreden bir müminin hem günahları affedilir, hem onda Şafi ismi tecelli eder ve böylece kurb-i ilahiye mazhar olur. Şunu da ifade edelim ki, doktorlar birer sebeptir, şifayı veren Allah'tır.

“İlâçlara hâsiyetleri veren ve tesiri halkeden ancak o Şâfi-i Hakikî'dir.”[\[73\]](#)

Evet, sırrı rububiyet, insanların sabır, sadakat, ihlâs ve teslimiyetine, istidat ve kabiliyetine göre tecelli eder. Cenab-ı Hak her kula sabır ve teslimiyetine göre muamele eder ve ona göre mükâfatlandırır. Kimi insan sıfat-ı cemal, kimi sıfat-ı celal altında, bazısı da hem celal hem de cemal altında terbiye olunurlar. Cenab-ı Hak'ın öyle muameleleri vardır ki, görünürde kahr, fakat hakikatte lütuf ve ikramdır. Bir arif-i billahın dediği gibi, “Kahr-ı ilahi, kahr-ı mahz (sadece kahr) olamaz. O kahr altında nice lütuf ve kerem saklıdır.”

Hayvanlarda da Şafi ismi tecelli etmektedir. Hastalanan bir hayvan Cenab-ı Hak'ın sevk ve ilhamıyla hastalığına çare olacak bitkiyi bulup şifaya kavuşur.

Allah, Vehhab'dır. O'nun hibesinin, bahşinin, lütuf ve ihsanlarının nihayeti yoktur. Cenab-ı Hak'ın ikramları sonsuzdur, daimidir. Allah karşılıksız verendir. İhsanlarına bir sebep yoktur, dünyada nimetlere lâayık olan ve olmayan bütün kullarına ihsan eder.

Allah Kerîm'dir, cömertliği daimidir. Hiçbir karşılık beklemeden inayet eder. İyiliği ve ikramı bol olandır. Bütün sıfatları sonsuz olduğu gibi, şefkat ve merhameti, lütuf ve ikramları da sınırsızdır.

Allah Fettah'tır, yani her şeyi fetheden, açandır. Fettah olan Allah, bütün çekirdekleri ve tohumları açıp çeşitli meyve, sebze ve ağaç yapar, nutfeleri açıp onlardan sayısız ve çeşitli canlılar yaratır. Yumurtaları açarak sayısız kuşlar yaratır.

*“Hem **Fettah** ve **Musavvir** isimlerinin tecellileriyle başta insan olarak bütün hayvanatın, su katrelerinden açılan pek çok mânidar suretlerine ve bahar çiçeklerinin habbe ve zerreciklerinden açtırılan çok câzibedar sîmalarına bak, fettahiyyet ve musavviriyet-i İlâhiyyenin mu'cizatlı cemalini gör.”* [\[74\]](#)

Kullarına bütün rahmet ve hidayet kapılarını açan O'dur. Bütün zorlukları ve sıkıntıları gideren, musibetleri def eden, kullarını sahil-i selamete çıkaran O'dur.

Allah Mübeddil'dir. Her şeyi tebdil eden O'dur. Cenab-ı Hak bir anda yazı kışa, kışı yaza çevirir, sayısız mahlûkatın libaslarını değiştirir, hücrelerini yeniler. Geceyi gündüze, gündüzü geceye tebdil eder.

“Allah, geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine

sokar. Şüphesiz Allah, Semîdir, Basîrdir.”[75]

Allah, mevsimleri tebdil eden, dilediği gibi evirip çevirendir. Her an bilmediğimiz nice âlemleri götürüp başka nice yeni âlemleri getirir. Yoğu var, varı yok eder.

Allah Hâdi'dir. Hidayet de dalalet de O'nun yed-i kudretindedir. O, istediğini hidayete sevk eder, istemediğini de dalalete mahkûm eder. O'nun hidayete erdirdiğini saptıracak, dalalete düşürdüğünü de hidayete erdirecek yoktur. En büyük bir nur ve en ulvi bir nimet olan iman ve hidayetin insanlara ulaşmasında peygamberler ve mürşitler birer vesiledirler, ama onları hidayete erdiren, doğru yola sevk ileten ancak Allah'tır. Bu hakikat bir ayette mealen şöyle nazara verilir:

“Doğrusu sen sevdiğine hidayet veremezsin. Fakat Allah, kimi dilerse hidayet verir ve hidayete erecekleri o, daha iyi bilir.”[76]

Eğer hidayet o mahbubun elinde olsaydı, onun en çok sevdiği amcası Ebutalip hidayete erer ve Ebu Talip cehenneme girmezdi. Hz. Nuh istediğine hidayet etseydi gözbebeği olan oğlu, onun gözünün önünde suda gark olmazdı. Hz. Lut'un zevcesi dalalette kalmazdı. Hz. İbrahim'in babası putperest olmazdı. Bunun içindir ki, Firavun'un küfrü, Asiye'nin imanına bir zarar veremedi. Asiye'nin imanı da Firavun'a bir tesir etmedi.

“Ey inananlar, kendinize dikkat edin. Siz doğru yolda olduğunuz takdirde doğru yoldan sapanlar size zarar veremezler.”[77]

ayeti de bu hakikati ifade etmektedir.

Allah Mucip'tir, dualara cevap veren O'dur.

Cenab-ı Hakk'ın insanın isteklerini aynen vermemesi duasının kabul olmadığı anlamına gelmez. O'nun vermemesi de bir nevi vermektir. İnsanın nihayetsiz arzularını, ancak her şeye her şeyden daha yakın olan ve her insanın kalbinden geçeni hakkıyla bilen; *“Nihayetsiz hacat-ı insaniyeyi îfa”* eden, *“nihayetsiz bir kudret ve muhit bir ilim sahibi”*[78]olan bir Kadir-i Mutlak yerine getirebilir. Nitekim Hak bir ayette mealen şöyle buyrulur:

“Kullarım beni senden soracak olurlarsa, bilsinler ki, ben onlara pek

yakınım. Bana dua edenin duasına icabet ederim.”[79]

Dua; kulun Cenab-ı Hak’tan inayet istemesi, niyazda bulunması, O’na sığınması, kendi acizliğini ve fakirliğini her şeye gücü yeten Kadir-i Mutlaka mahviyet içinde arz etmesidir. Dua her şeyden önce imanın gereği olarak bir kulun Allah’a iltica ile O’nu tazim ve tebcil etmesidir.

“Dua ubudiyetin ruhudur ve halis bir imanın neticesidir.”[80]

Dua bir ubudiyettir; yaratılışın, kulluğun ve Rabbine karşı iman ve itimadın gereği olarak kişinin Allah’a yönelmesi ve O’na iltica ve tevekkül etmesidir. Dua, Allah ile kul arasında en önemli vasıta, yüksek bir nispet ve kulluk makamının en yücesidir. Nitekim bir ayette mealen şöyle buyrulur:

“De ki, eğer duanız olmazsa (Rabbiniz katında) ne ehemmiyetiniz var?”[81]

Bir insanın Cenab-ı Hakk’ın yanında makbul bir kul olması, onun iman, marifet, tefekkür, dua ve salih amelle bezenmiş olmasına bağlıdır. İbadet ve itaatten mahrum olan bir insanın Allah’ın yanında ne kıymeti olabilir?!

Dua, fitraten nihayetsiz aciz, fakir ve nakıs olarak yaratılan insanın, nihayetsiz kudret sahibi, nihayetsiz zengin ve sonsuz kemal sahibi olan Cenab-ı Hakk’a zillet içerisinde iltica edip halini, derdini ve bütün ihtiyaçlarını O’nun dergâhına arz etmesi ve her şeyi O’ndan beklemesidir. Bir insan acz, fakr ve kusurunu bilmekle kemâle erer. Zira şuurlu bir Müslüman’ın asıl ve en mühim vazifesi acz, fakr ve noksanlığını bilip Allah’a hakkıyla kul olması, O’na ilticada bulunması ve hamd ü sena etmesidir.

İhlâs, samimiyet ve mahviyetle Cenab-ı Hakk’a iltica etmek, dua ve niyazda bulunmak kulluğun şanıdır. Bir kulun, maddi ve manevi, afakî ve enfüsi bütün ihtiyaçlarını Cenab-ı Hak’tan talep etmesi, imanın ve kulluğun icabındandır. Kişinin arzu ettiği her isteğine ve bütün ihtiyaçlarına cevap vermek lütuf ve ihsanda bulunmak Cenab-ı Hakk’ın ulûhiyetinin ve merhametinin şanıdır. Hak Teâlâ Hazretleri isterse ve hikmeti iktiza ederse sevdiği bir kuluna tevfikini refik eder, af ve gufranına mazhar kılar. O insanı dalaletten, hata ve zilletlerden kurtarıp nur-u hidayete isal eder.

Allah, Şefik'tir, Refik'tir, Enis'tir. Veduttur. Mahlûkatına hususen kullarına karşı muhabbeti sonsuzdur. Muhabbete lâîk olan O'dur. Bediüzzaman Hazretleri şöyle buyurur:

"İşte şu sırdandır ki; '**Vedûd**' ismine mazhar bir kısım evliyâ: 'Cennet'i istemiyoruz; bir lem'a-i muhabbet-i İlâhiye, ebeden bize kâfidir.' demişler."

"**Vedûd** ismine mazhar olan muhakikîn-i evliyâ; 'Bütün kâinatın mâyesi, muhabettir. Bütün mevcudatın harekâtı, muhabbetledir. Bütün mevcudattaki incizab ve cezbe ve câzibe kanunları, muhabbettendir.' demişler."

"Yine '**Vedud**' ismine mazhar olan evliyadan bir zat şöyle demiş: 'Felek mest, melek mest, nücüm mest, semavat mest, şems mest, kamer mest, zemin mest, anasır mest, nebat mest, şecer mest, beşer mest, seraser zîhayat mest, hemzerrat-ı mevcudat beraber mest.'"

"Yâni; Muhabbet-i İlâhiye'nin tecelisinden ve o şarâb-ı muhabbetten herkes istîdadına göre mestdir. Malûmdur ki; her kalp, kendine ihsan edeni sever ve hakikî kemale muhabbet eder ve ulvî cemâle meftun olur. Kendiyle beraber sevdiği ve şefkat ettiği zâtlara dahi ihsan edeni daha pek çok sever. Acaba -sâbıkan beyan ettiğimiz gibi- her bir isminde binler ihsan defineleri bulunan ve bütün sevdiklerimizi ihsanlarıyla mes'ud eden ve binler kemâlâtın menbaı olan ve binler tabakat-ı cemâlin medarı olan binbir esmâsının müsemâmî olan **Cemîl-i Zülcelâl, Mahbûb-u Zülkemâl**, ne derece aşk ve muhabbete lâîk olduğu ve bütün kâinat, O'nun muhabbetiyle mest ve sergerdan olmasının şâyeste bulunduğu anlaşılabilir mi?"[\[82\]](#)

Dipnotlar:

[\[1\]](#) Nursî, B.S. Mektubat.

[\[2\]](#) Nursî, B.S. Mektubat.

[\[3\]](#) Zariyat, 51/ 56.

[\[4\]](#) Nursî, B.S. Sözlür, Yirmi Dokuzuncu Söz, Birinci Maksad, Üçüncü Esas.

[\[5\]](#) Nursî, B.S. Emirdağ Lahikası-I.

[\[6\]](#) Nursî, B.S. Sözlür.

[\[7\]](#) Mecmau'z-Zevaid, 1/81, Kenzu'l-Ummal, h. No: 5705-5707.

[\[8\]](#) Nursî, B.S. Mesnevi-i Nuriye.

[\[9\]](#) A'raf, 7/180.

[\[10\]](#) Nursî, B.S. Lem'alar, Otuzuncu Lem'a.

[\[11\]](#) Nursî, B.S. Lem'alar.

[\[12\]](#) Fetih Suresi0, 48/21.

[\[13\]](#) Nursî, B.S. Mektubat

[\[14\]](#) Nurî, B.S. Lem'alar.

[15] Hiçbir mahlûkun hiçbir sıfatı zatî değildir. Hepsi Cenâb-ı Hakk'ın ihsanı, hediyesidir. Zatî sıfat ancak Allah'a mahsustur. Hakikatin anlaşılmasına yardım olması bakımından güneşin ziyası ve altının parlaklığı bir derece zatî farzedilmiştir.

[16] Nursî, B.S. Mektubat.

[17] Bakara, 2/29.

[18] Hucurat, 49/18.

[19] a.g.e., s. 223.

[20] Nursî, B. S. Mesnevi-i Nuriye.

[21] Nursî, B.S. Mesnevi-i Nuriye.

[22] Rum, 30/22.

[23] Mücadele, 58/1.

[24] Nursî, B.S. Şualar.

[25] Nursî, B.S. Mektubat.

[26] Nisa, 4/58.

[27] Rahman, 55/5-8.

[28] Nursî, B.S. Lem'alar, Otuzuncu Lem'a.

[29] Nursî, B.S. Sözler.

[30] İsra, 17/70.

[31] Tin, 95/4.

[32] Nursî, B.S. Sözler.

[33] Nursî, B.S. Sözler.

[34] Bakara, 2/222.

[35] Nursî, B.S. Lem'alar, Otuzuncu Lem'a.

[36] Mümin, 40/65.

[37] Nursî, B.S. Mektubat.

[38] a.g.e., s. 221, 222.

[39] Nursî, B.S. Sözler.

[40] Nursî, B.S. Mesnevi-i Nuriye.

[41] Nursî, B.S. Lem'alar.

[42] İmam-ı Gazali, Esmâ-i Hüsnâ Şerhi, s. 130.

[43] Nursî, B.S. Sözler.

[44] Âl-i İmran, 3/133.

[45] Nursî, B. S. Mektubat.

[46] Bakara, 2/143.

[47] Enbiya, 21/107.

[48] Kehf Suresi, 18/6.

[49] Tövbe, 9/128.

[50] Nursî, B.S. Emirdağ Lahikası.

[51] Nursî, B.S. Tarihçe-i Hayat.

[52] Zariyat, 51/56.

[53] Nursî, B.S. Mektubat

[54] Nur, 24/31.

[55] Zümer, 39/53.

[56] Nursî, B.S. Sözler.

[57] Yusuf, 12/53.

-
- [58] Nursî, B.S. Lem'alar.
[59] Mülk, 67/2.
[60] Nursî, B.S. Mektubat, Birinci Mektup.
[61] Nursî, B.S. Lem'alar, Yirmi Altıncı Lem'a.
[62] Nursî, B.S. Mektubat, Birinci Mektup.
[63] Nursî, B.S. Mektubat, Birinci Mektup.
[64] Nursî, B.S. Mektubat.
[65] Ahzap, 33/39.
[66] Âl-i İmran, 3/199.
[67] Tekasür, 102/8.
[68] Nursî, B.S. Lem'alar, On Beşinci Nota.
[69] Nursî, B.S. Lem'alar.
[70] Nursî, B.S. Mektubat.
[71] Nursî, B.S. Lem'alar.
[72] Nursî, B.S. Lem'alar.
[73] Nursî, B.S. Lem'alar, Otuzuncu Lem'a.
[74] Nursî, B.S. Şualar.
[75] Hac, 22/61.
[76] Kasas, 28/56.
[77] Maide, 5 /105.
[78] Nursî, B.S. Sözler, Yirmi Üçüncü Söz.
[79] Bakara, 2/186.
[80] Nursî, B.S. Mektubat.
[81] Furkan, 25/77.
[82] Nursî, B.S. Sözler.